

Pro gradu -tutkielma

Rita Huttunen

2020

LAPPEENRANNAN-LAHDEN TEKNILLINEN YLIOPISTO LUT
School of Business and Management
Kauppatiede

Rita Huttunen

LAADUNTARKASTUKSET BIG4 -TILINTARKASTUSYHTEISÖISSÄ

Työn tarkastajat: Professori Satu Pätäri

Tutkijaopettaja Helena Sjögrén

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Rita Huttunen
Tutkielman nimi:	Laaduntarkastukset Big4-tilintarkastusyhteisöissä
Akateeminen yksikkö:	School of Business and Management
Koulutusohjelma:	Laskentatoimen maisteriohjelma
Vuosi:	2020
Pro gradu -tutkielma:	Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT 79 sivua, 6 taulukkoa, 3 kuviota ja 1 liite
Tarkastajat:	Professori Satu Pätäri Tutkijaopettaja Helena Sjögrén
Hakusanat:	Tilintarkastus, tilintarkastuksen laatu, ulkoinen laaduntarkastus, sisäinen laaduntarkastus

Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia näkemyksiä Big4-yhteisöissä työskentelevillä auktorisoiduilla tilintarkastajilla on heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista. Tutkimuksessa määriteltiin, mitä on korkea laatu tilintarkastuksessa sekä minkälainen merkitys laadulla on tilintarkastusalalla. Big4-yhteisöissä työskenteleviin tilintarkastajiin kohdistuu kahdenlaista laaduntarkastusta. Ulkoisesta laaduntarkastuksesta vastaa Suomessa Patentti- ja rekisterihallitus. Sisäinen laaduntarkastus toteutetaan ketjun sisäisten toimintatapojen mukaisesti. Tutkimuksessa syvennyttiin ulkoiseen ja sisäiseen laaduntarkastusprosessiin sekä arvioitiin tukevatko ne korkean laadun toteutumista. Lisäksi tarkasteltiin, onko laaduntarkastusprosesseissa ja niistä saatavissa tuloksissa eroja.

Tutkimus toteutettiin laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntäen. Tutkimuksessa haastateltiin kolmea auktorisoitua tilintarkastajaa eri Big4-yhteisöistä. Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoitujen haastatteluiden avulla. Tutkimustulokset muodostettiin sisällönanalyysiä käyttäen.

Tutkimustulokset osoittivat, että laadun merkitys tilintarkastusalalla on kiistanalainen. Se vaikuttaa koko toimialaan sekä tilintarkastajien uskottavuuteen. Haastatteluiden perusteella korkealaatuiseen tilintarkastukseen vaikuttavat substanssiosaaminen ja kokemus, tiimi, asiakkaan ymmärrys prosessista, palkkio- ja tehokkuus. Laaduntarkastuksiin suhtaudutaan vakavasti ja niitä pidetään tärkeänä ammattikunnan luotettavuuden säilyttämiseksi. Laaduntarkastusprosessit eroavat huomattavasti toisistaan. Merkittävimmät erot ovat laaduntarkastuksen kestossa, kommunikaatiossa sekä tuloksissa. Sisäinen laaduntarkastus koetaan tiukempaan kuin ulkoinen, mutta sen nähdään tukevan ja kehittävän enemmän tarkastuksen kohteena olevaa tilintarkastajaa kuin ulkoinen laaduntarkastus.

ABSTRACT

Author: Rita Huttunen
Title: Quality inspections in Big4 audit firms
Faculty: School of Business and Management
Degree programme: Master's Degree Programme in Accounting
Year: 2020
Master's Thesis: Lappeenranta-Lahti University of Technology LUT
79 pages, 6 tables, 3 figures ja 1 appendix
Examiners: Professor Satu Pätäri
Associate Professor Helena Sjögrén
Keywords: Audit, audit quality, quality control, quality inspection

The study examined what kind of views auditors working on Big4 firm have on the quality instructions that apply to them. The study defined what is high quality in auditing and what is the significance of quality in the audit industry. There are two types of quality control for auditors working in Big4 firms. Finnish Patent and registration office are responsible for external quality control. In addition, each Big4 firm is responsible for their own internal quality control. The study focused on quality inspections processes and assesses whether the processes support the realization of high quality. Furthermore, study compared whether there are differences between quality control process and results.

The study was carried out with qualitative research and the research material have collected through semi-structured interviews. Three authorized auditors from different Big4 firms were interviewed for the study. The research results were generated using content analysis.

The research results showed that the importance of quality in the audit industry is undeniable. It affects the entire industry and the credibility of the auditors. Based on the interviews, high-quality auditing is influenced by substance expertise and experience, the team, the client's understanding of the process, the level of fees and efficiency. Quality inspections are taken seriously and considered to be important to maintain the credibility of the profession. The quality control processes differ considerably. The most significant differences are in the duration of the audit, communication and results. Internal quality control is perceived to be stricter than external but it is seen to support and develop the auditor entity more than external quality control.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	9
1.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	10
1.2 Tutkimuksen rajaukset	12
1.3 Tutkimusmetodologia ja -aineisto.....	12
1.4 Tutkimuksen rakenne.....	13
2. Tilintarkastus ja sen sääntely.....	14
2.1 Agenttiteoria.....	14
2.2 Kansainvälinen sääntely	15
2.3 Euroopan unionin säädökset.....	17
2.4 Sääntely Suomessa	17
3. Tilintarkastuksen laatu.....	21
3.1 Laadun arviointi.....	21
3.2 Laatuun vaikuttavat tekijät.....	25
4. Laadunvalvonta Suomessa	34
4.1 Ulkoinen laaduntarkastus	35
4.1.1 Laaduntarkastusprosessi.....	36
4.1.2 Laaduntarkastusten havainnot	37
4.2 Sisäinen laaduntarkastus	40
5. Tutkimusmenetelmä- ja aineisto	42
5.1 Tutkimusmenetelmä.....	42
5.2 Aineiston hankinta ja analysointi	43
6. Tutkimustulokset.....	46
6.1 Tilintarkastuksen laatu	46
6.1.1 Laadun merkitys	46
6.1.2 Laatuun vaikuttavat tekijät	48
6.2 Ulkoinen laaduntarkastus.....	51
6.2.1 Näkemys ulkoisesta laaduntarkastuksesta.....	51
6.2.2 Ulkoinen laaduntarkastusprosessi ja tulokset.....	52
6.2.3 Ulkoisen laaduntarkastuksen kehittämiskohteet.....	55
6.3 Sisäinen laaduntarkastus	57
6.3.1 Näkemys sisäisestä laaduntarkastuksesta	57
6.3.2 Sisäinen laaduntarkastusprosessi ja tulokset	59

6.3.3	Kehittämiskohteet.....	62
6.4	Laaduntarkastuksien vertailu	64
7.	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	67
7.1	Tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset	67
7.2	Luotettavuuden arviointi ja jatkotutkimusehdotukset.....	71
	Lähdeluettelo.....	72

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko

Kuviot ja taulukot

KUVIOT

Kuvio 1 Laatuun vaikuttavat tekijät.....	26
Kuvio 2 Ulkoinen laaduntarkastusprosessi ajallisesti	53
Kuvio 3 Sisäinen laaduntarkastusprosessi.....	59

TAULUKOT

Taulukko 1 Laaduntarkastukset 2017-2019	37
Taulukko 2 Laaduntarkastusten tulokset 2017-2019	38
Taulukko 3 Tarkastettujen tilintarkastajien lukumäärä 2017-2019	39
Taulukko 4 Haastateltavien taustatiedot	43
Taulukko 5 Laatuun vaikuttavat tekijät	48
Taulukko 6 Laaduntarkastuksien erot	64

Lyhenneluettelo

EU	Euroopan Unioni
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
IESBA	International Ethics Standards Board for Accountants
IFAC	The International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
ISQC	International Standards on Quality Control
OYL	Osakeyhtiölaki 624/2006
PIE	Public Interest Entity
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
TTL	Tilintarkastuslaki 1141/2015
2006/43/EY	Tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY
537/2014	EU:n tilintarkastusasetus 537/2014

1. Johdanto

Tilintarkastajat ovat Suomessa perinteisesti mielletty yhtiöiden jäsenten ja osakaiden luottohenkilöiksi sekä etujen valvojiksi. Tilintarkastuksen merkitys myös yrityksen sidosryhmille on merkittävä, sillä laadukas tilintarkastus mahdollistaa luotettavan informaation esimerkiksi työntekijöille, velkojille, sopimuskumppaneille sekä viranomaisille. Erityisesti osakeyhtiöissä tilintarkastajalla on merkittävä rooli. Osakeyhtiölaki 624/2006 edellyttää yhtiötä valitsemaan tilintarkastajan, mikäli tilintarkastuslaissa 1141/2015 määritellyt edellytykset täyttyvät. Tilintarkastaja on siten lain edellyttämä valvontamekanismi, jonka tarkoitus on turvata vähemmistöosakkaiden suojaa, velkojia ja yhteiskuntaa. (Halonen & Steiner 2010, 16-17)

Viime vuosikymmenien aikana maailmalla tapahtuneet tilintarkastusskandaalit (esimerkiksi Enron) ovat horjuttaneet tilintarkastajien luotettavuutta sekä asettanut tilintarkastajat tarkastelun kohteeksi. Tilintarkastuksen laatu on noussut merkittävästi esille ja tutkimukset tilintarkastuksen korkeasta laadusta ovat kasvaneet. Tilintarkastuksen korkeasta laadusta on tehty tutkimuksia vuosikymmenien ajan esimerkiksi Francis 2011, Surrón & Lampe 1991 ja DeAngelo 1981. Lisäksi muun muassa IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) ja Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury (2013) ovat luoneet viitekehykset tilintarkastuksen korkean laadun määrittelemiseksi, mutta useista tutkimuksista ja rakennetuista viitekehysistä huolimatta yksiselitteistä määritelmää ei ole löydetty. Tilintarkastuksen laadun arvioinnin nähdään vaihtelevan sen mukaan, mikä sidosryhmä tilintarkastusta arvioi (Knechel ym. 2013, 386). Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä on korkea laatu tilintarkastuksessa ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat Big4-tilintarkastusyhteisöissä työskentelevien tilintarkastajien näkökulmasta.

Maailmalla tapahtuneet tilintarkastusskandaalit ovat vaikuttaneet osakseen myös tilintarkastusalan sääntelyyn ja lisänneet valvontaa. Tilintarkastusta sääntelee kansainväliset tilintarkastusstandardit, Euroopan Unionin säädökset sekä Suomen lainsäädäntö ja ammattikunnan ohjeistukset. Suomessa tilintarkastusta valvova viranomainen on Patentti- ja rekisterihallitus, jonka yhtenä tehtävänä on

valvoa tilintarkastuksen laatua laaduntarkastuksien avulla. (PRH 2019b; PRH 2018a; PRH 2018b) Tilintarkastuslaki 1140/2015 myös edellyttää, että auktorisoitun tilintarkastajan tulee osallistua laaduntarkastuksiin. Tilintarkastuksen viranomaisvalvonta siirtyi PRH:lle vuonna 2016. Aiemmin valvonnasta vastasi Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunta (PRH 2017). Valvontaviranomaisen muutos luo mielenkiintoisen tutkimussuunnan siitä, minkälaisia näkemyksiä tilintarkastajilla on uuden viranomaisen suorittamista laaduntarkastuksista.

Tutkimuksen painopisteenä on suurissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelevien auktorisoitujen tilintarkastajien näkemykset tilintarkastuksen laadusta sekä heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista. Suurista tilintarkastusyhteisöistä käytetään globaalisti nimitystä Big4, joka kuvastaa neljää suurinta tilintarkastusyhteisöä, joita ovat Deloitte, EY (Ernst & Young), KPMG sekä PwC (PricewaterhouseCoopers). Big4-yhteisöjen toimintaa ohjaa tavanomaisen sääntelyn lisäksi yhteisön omat laatuvaatimukset. Näin ollen Big4:ssa työskentelevät tilintarkastajat joutuvat PRH:n suorittaman ulkoisen laaduntarkastuksen lisäksi myös sisäisen laaduntarkastuksen kohteeksi tietyin väliajoin.

1.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää tilintarkastajien näkemyksiä heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista. Laaduntarkastusten arvioimisen edellytyksenä on kuitenkin ensin määritellä mitä on laatu, mikä on sen merkitys tilintarkastuksessa ja kuinka korkea laatu saavutetaan.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu kansainvälisistä tilintarkastuksen laatua koskevista tutkimuksista, kansainvälisistä tilintarkastusalan standardeista, kansallisesta lainsäädännöstä sekä ammattikunnan ohjeista. Kirjallisuudessa tutkitaan paljon tilintarkastuksen laatua, mutta aiheen moniulotteisuuden vuoksi, sille ei ole vakiintunutta yhtä määritelmää. Tilinpäätösinformaatiota hyödyntävät monet eri sidosryhmät, minkä vuoksi käsitys korkeasta tilintarkastuslaadusta vaihtelee sen mukaan, kuka laatua arvioi. (Knechel ym. 2013, 386; Sutton & Lampe 1991, 275-277) Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä on korkea laatu Big4-tilintarkastusyhteisöissä työskentelevien tilintarkastajien

määrittelemänä, joiden työtä ohjaa yleisen tilinpäätössääntelyn lisäksi ketjun oma normisto ja laatuvaatimukset. Tutkimuksen ensimmäinen päätutkimusongelma kysymysmuodossa on:

”Mitä on korkea laatu tilintarkastuksessa?”

Big4-tilintarkastusyhteisöissä työskentelevien tilintarkastajien toiminnan ja työn laatua arvioidaan sekä ulkoisen että sisäisen laaduntarkastuksen kautta. Ulkoiset laaduntarkastukset tapahtuvat PRH:n toimesta, joka julkaisee vuosittain raportin laaduntarkastusten havainnoista. PRH:n julkaisemat raportit sekä tiedot laadunvalvonnasta ovat osa tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Sisäiset laaduntarkastukset ovat sen sijaan yrityksen sisäisiä toimintoja, joista ei ole saatavilla julkisia raportteja. Tutkimuksen toinen pääongelma rakentuu PRH:n suorittaman ulkoisen laaduntarkastuksen ja yhteisöjen sisäisen laaduntarkastuksen ympärille. Tutkimuksen toinen pääkysymys on:

”Minkälaisia näkemyksiä Big4-tilintarkastusyhteisöissä työskentelevillä tilintarkastajilla on heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista?”

Tutkimuksen toisen pääkysymys sisältää sekä ulkoisen että sisäisen laaduntarkastuksen arvioimista. Tutkimuksen toinen pääkysymys voidaan jakaa seuraaviin alakysymyksiin:

”Minkälaisia eroja ulkoisessa ja sisäisessä laaduntarkastusprosessissa ja tarkastuksessa saatavissa tuloksissa on?”

”Tukevatko laaduntarkastukset korkean tilintarkastuslaadun kriteerejä?”

Tutkimuksessa selvitetään, minkälaisia näkemyksiä tilintarkastajilla on heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista ja tukevatko ne korkean laadun toteutumista. Tutkimuksessa syvennyttään tarkasti molempiin laaduntarkastusprosesseihin ja vertaillaan niistä saatuja tuloksia. Lisäksi selvitetään tilintarkastajien näkemyksiä laaduntarkastuksien kehittämistä.

1.2 Tutkimuksen rajaukset

Tilintarkastuslain 1141/2015 mukaan tilintarkastaja voi tarkoittaa joko luonnollista henkilöä tai tilintarkastusyhteisöä. Tutkimuksessa keskitytään tilintarkastajiin, jotka ovat luonnollisia henkilöitä, joten tilintarkastusyhteisöihin kohdistuvat laaduntarkastukset ovat rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimus kohdistuu Suomessa toimiviin auktorisoituihin tilintarkastajiin ja Suomessa toteutettuihin laaduntarkastuksiin. Näin ollen tutkimuksessa huomioidaan maantieteellinen raja ja sen vaikutus sääntelyyn, sillä kansallinen lainsäädäntö määrittelee viimeisimmäksi, kuinka tarkastus suoritetaan.

Tutkimus keskittyy suurissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelevien auktorisoitujen tilintarkastajien näkemyksiin. Tutkimuksesta on rajattu pois pienissä ja keskikokoisissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelevät tilintarkastajat sekä yksityisyrittäjinä toimivat tilintarkastajat. Myös muut ei-auktorisoidut tilintarkastajat voivat välillisesti joutua laaduntarkastukseen. Tutkimus kohdistetaan vain auktorisoituihin tilintarkastajiin, sillä he ovat päävastuullisina tilintarkastajina vastuussa lopullisen tilintarkastuksen laadusta.

1.3 Tutkimusmetodologia ja -aineisto

Tutkimus toteutetaan laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen. Laadullinen tutkimusmenetelmä soveltuu työn toteuttamiseen, sillä tavoitteena on saada tarkka ja syvä näkemys laaduntarkastuksista. (Kananen 2017,33) Tutkimusaineisto kerätään puolistrukturoitujen haastattelujen avulla, koska haastatteluissa halutaan korostaa tarkasti määriteltyä aihealuetta, mutta kuitenkin huomioida mahdollisuus lisäkysymyksiä esittämiseen haastattelun aikana. Haastatteluissa halutaan korostaa haastateltavien mielipiteitä sekä näkemyksiä aihealueesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018) Tutkimuksessa haastatellaan kolmea Big4-yhteisössä työskentelevää tilintarkastajaa. Kaikki haastateltavat työskentelevät tilintarkastustyön ohessa sisäisen laaduntarkastuksen parissa suorittaen ketjun sisäisiä laaduntarkastuksia. Lisäksi kaksi haastateltavista ovat olleet vuosien 2016-2019 aikana sekä sisäisen että ulkoisen laaduntarkastuksen kohteena. Kolmas

haastateltava ei ole joutunut laaduntarkastuksen kohteeksi viime vuosien aikana. Haastateltavat työskentelevät eri yhtiöissä, joten tutkimuksessa on edustettuna 3/4:stä Big4-tilintarkastusyhteisöistä. Haastattelut analysoidaan sisällönanalyysiä käyttäen ja haastattelujen tulokset esitetään anonyymisti.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu seitsemästä pääluvusta, josta ensimmäinen on johdanto. Johdannossa kuvataan tutkimuksen taustat: mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tutkimusaiheen valintaan, mitkä ovat tutkimuskysymykset, miten tutkimusta on rajattu sekä miten tutkimus toteutetaan.

Tutkimuksen teoriaosuus on jaettu kolmeen osaan. Luvussa 2 käsitellään tilintarkastusta ja sen taustalla vaikuttavia teorioita sekä käydään läpi tilintarkastusta ohjaavaa sääntelyä. Luku 3 käsittelee tilintarkastuksen laadun viitekehystä sekä aiempia tutkimuksia tilintarkastuksen laadun arvioinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Luku 4 keskittyy Suomessa työskentelevien tilintarkastajien laadunvalvontaan. Luvussa uppoudutaan ensisijaisesti ulkoisen laaduntarkastuksen prosessiin sekä PRH:n laaduntarkastuksen vuosiraportteihin. Sisäistä laaduntarkastusta käsitellään luvussa hyvin kevyesti tiedon rajallisuuden vuoksi.

Tutkimusmenetelmän valinta ja tutkimuksen toteutus kuvataan luvussa 5. Luvussa kuvaillaan, miten laadullista tutkimusmenetelmää on hyödynnetty tutkimuksessa sekä läpikäydään haastatteluaineiston käsittely sisällönanalyysiä hyödyntäen.

Luvussa 6 esitetään tutkimuksen tulokset. Luvussa syvennyttään haastatteluista saatuihin tuloksiin tilintarkastuksen laadusta ja laaduntarkastuksista teoriaosuiden mukaisessa järjestyksessä. Laaduntarkastuksien osalta käsitellään laaduntarkastusprosessia, tarkastuksesta saatavia tuloksia, eroja laaduntarkastuksien välillä sekä mahdollisia kehittämiskohteita laaduntarkastusprosesseihin.

Viimeisimmässä luvussa 7 esitetään yhteenveto ja johtopäätökset tutkimuksesta. Tämän lisäksi arvioidaan tutkimuksesta saatavia tuloksia, niiden luotettavuutta sekä käydään läpi jatkotutkimusaiheita.

2. Tilintarkastus ja sen sääntely

Tilintarkastuksen laatua arvioidessa on tärkeää ymmärtää aluksi, mitä tilintarkastus on, miksi sitä tehdään ja mitä teorioita tilintarkastuksen taustalla on.

Tilintarkastus on syntynyt yhteiskunnan kehityksen myötä, kun tuotanto- ja muut toiminnot ovat kehittyneet yrityksiksi. Yritysten ja organisaatioiden johdolla on ollut vastuu tehtävien toimeenpanosta ja järjestämisestä. Yrityksen omistajilla ei ole ollut resursseja valvoa välittömästi johdon tehtäviä, jonka vuoksi toiminnan tarkkailu ja valvonta kohdistettiin ulkopuoliselle taholle. (Riistama 1994, 17) Tilintarkastuksen synnyn taustalla on tilintekovelvollisuus. Tilintarkastuksen tehtävä on vahvistaa tilintekovelvollisuuden täyttyminen sekä informaation luotettavuus. Tavoitteena on varmistaa, että tilinpäätös antaa oikean ja tarvittavan informaation sekä täyttää lainsäädännön edellytykset. (Riistama 1994, 17; Halonen & Steiner 2010, 14) Lisäksi tarkoituksena on varmentaa, että tilinpäätös on laadittu oikein ja että se kuvaa yhtiön todellista taloudellista tilaa. Ulkopuolisen tarkastajan nähdään myös lisäävän yhtiön tilinpäätökseen uskottavuutta. (Lin & Hwang 2010)

2.1 Agenttiteoria

Tilintarkastuksen tarpeellisuutta sekä tilintekovelvollisuutta voidaan selittää taloustieteessä agenttiteorian mukaan. Jensenin ja Mecklingin (1976) mukaan agenttiteoria perustuu päämies-agentti-ongelmaan, jossa yhtiön valvonta ja omistus ovat eriytyneet aiheuttaen kannustinongelman. Agenttiteoria perustuu tilanteeseen, jossa yksi tai useampi henkilö (päämies) valtuuttaa toisen henkilön (agentti) käyttämään määräysvaltaa ja toimimaan puolestaan.

Tilintarkastusteoriassa päämiehenä nähdään yrityksen omistajat, esimerkiksi osakeyhtiön osakkaat ja agenttina yrityksen johto, jonka osakkaat ovat valinneet toimimaan heidän puolestaan. Päämies-agentti suhde perustuu sopimukseen, joissa määritellään agentin velvollisuudet, tehtävät sekä palkitseminen. Agenttisuhteiden ongelmia ovat muun muassa sopimuksista johtuvat kustannukset, tavoiteristiriidat sekä epäsymmetrinen informaatio. Tavoiteristiriidat johtuvat opportunistisesta käyttäytymisestä, jossa sekä päämies että agentti pyrkivät toimimaan

omia etuja tavoitellen. Epäsymmetrinen informaatio tarkoittaa osakeyhtiön kohdalla sitä, että agentilla eli yhtiön johdolla on enemmän yritystä koskevaa informaatiota käytettävissä kuin päämiehillä eli osakkailla. Näin ollen päämies joutuu tekemään päätökset esimerkiksi yhtiökokouksessa heikomman informaation varassa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että osakkailla on käytössä vain se tieto, jonka johto heille antaa. Koska osakkaat eivät pysty täysin valvomaan johtoa tai varmistamaan johdon antamaa tiedon luotettavuutta, tiedon varmentaminen on ulkoistettu tilintarkastajalle. Tilintarkastaja toimii edellä mainitussa agenttisuhteessa valvontamekanismina. Tilintarkastus nähdään hyödyllisenä, jos päämies eli osakkaat luottavat siihen, että tilintarkastaja on riippumaton yrityksen johdosta, eli agentista. Riippumaton tilintarkastaja lisää tilinpäätösinformaation arvoa sekä lisää luottamusta johdon toiminnasta. (Halonen & Steiner 2010, 14-16; Jensen & Meckling 1976)

2.2 Kansainvälinen sääntely

Tilintarkastuksen kansainvälisestä sääntelystä vastaa Kansainvälinen Tilintarkastajanliitto IFAC (The International Federation of Accountants), joka on yleistä etua palveleva järjestö. IFAC:n tehtävänä on edistää taloudellisen raportoinnin läpinäkyvyyttä ja tilintarkastajien ammattikunnan kehittymistä maailmanlaajuisesti. IFAC koostuu 175:stä eri jäsenjärjestöstä eri puolilta maailmaa. Sen tavoitteena on edesauttaa korkeatasoisten ja kansainvälisten standardien laatimisessa, hyväksymisessä ja käyttöönotossa. Standardien laatimisesta vastaa IFAC:n tilintarkastus- ja varmennusstandardilautakunta IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board). IAASB-komitea laatii kansainväliset ISA-standardit (International Standards on Auditing), jotka määrittelevät vähimmäisvaatimukset tilintarkastusalan säännöistä. Tilintarkastuksen eettisistä säännöistä vastaa IESBA (International Ethics Standards Board for Accountants). IAASB ja IESBA ovat itsenäisiä toimielimiä, jotka laativat ja hyväksyvät itse julkaisunsa omien toimintaprosessien mukaisesti. IFAC:n tehtävä on tukea näitä toimielimiä ja julkaista heidän kokoomateoksensa ja ohjeistaa standardien ja muiden ohjeiden käyttöönotossa. (Tomperi 2018; Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 3; Suomen

Tilintarkastajat ry 2019a)

ISA-standardit ovat laadittu tilinpäätöksen tarkastusta varten (Suomen Tilintarkastajat 2018, XXI). Standardit ohjaavat tarkastusta ja määrittelevät peruseriaatteet ja tavoitteet tarkastuksen eri osa-alueille. Standardit ohjeistavat sekä tarkastuksessa että dokumentoinnissa. ISA-standardien lisäksi kansainväliset tilintarkastusstandardit sisältävät ISQC 1 (International Standards on Quality Control) laadunvalvontastandardin, joka kuvaa tilintarkastusyhteisön sisäiseen laadunvalvontaan liittyviä velvollisuuksia. (Suomen Tilintarkastajat ry 2019b)

IESBA:n laatimat eettiset säännöt sisältävät eettiset peruseriaatteet, joiden mukaisesti tilintarkastajan tulee toimia. Peruseriaatteita ovat rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen. Nämä periaatteet muodostavat standardin, jonka mukaan tilintarkastusammattilaisen odotetaan käyttäytyvän. Ne kuvastavat myös velvollisuutta toimia yleisen edun mukaisella tavalla. Eettiset säännöt määrittelevät myös käsitteellisen viitekehyksen, jota tilintarkastajan tulee noudattaa tunnistessa peruseriaatteita vaarantavia uhkia ja arvioidessa niitä. (Suomen Tilintarkastajat 2018, 7-8) Eettiset säännöt käsittävät myös Kansainväliset riippumattomuusstandardit, joiden mukaan tilintarkastajan tulee olla riippumaton tilintarkastusta suorittaessa. Tilintarkastajan riippumattomuudella tarkoitetaan sekä mielen riippumattomuutta että näkyvää riippumattomuutta. Mielen riippumattomuus tarkoittaa tilintarkastajan asennoitumista toimeksiantoon siten, että tilintarkastaja kykenee esittämään päätöksiä ilman että ammatillinen harkinta on vaarantunut, eli tilintarkastaja pystyy toimimaan rehellisesti ja säilyttämään objektiivisuuden sekä ammatillisen skeptisyyden. Näkyvä riippumattomuus merkitsee, että tilintarkastaja välttää olosuhteita, joista kolmas osapuoli voisi tulkita tilintarkastajan rehellisyyden, objektiivisuuden tai ammatillisen skeptisyyden vaarantuneen. (Suomen Tilintarkastajat 2018, 31)

2.3 Euroopan unionin säädökset

Euroopassa toimivia yhteisöjä koskeva sääntely tapahtuu Euroopan parlamentin, neuvoston direktiivien ja EU:n asetusten kautta. Merkittävin säännös on tilintarkastusdirektiivin uudistus, joka otettiin käyttöön Suomessa vuonna 2016. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 129-131)

Tilintarkastusdirektiivin 2006/43/EY mukaan tilintarkastuksissa tulee noudattaa EU:n komission hyväksymiä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Standardeilla tarkoitetaan aiemmin mainittuja ISA- ja ISQC 1-standardeja siltä osin, kun ne ovat merkityksellisiä lakisääteisen tilintarkastuksen kannalta. Standardien noudattaminen on myös osa hyvää tilintarkastustapaa. (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, XIII) Uudistettu tilintarkastusdirektiivi sääntelee tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksia, tilintarkastajan ominaisuuksia, rekisteröintiä, tilintarkastusalan valvontaa sekä viranomaistoimintaan liittyviä vaatimuksia. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 129-131)

Samassa uudistuksessa otettiin käyttöön myös EU:n tilintarkastusasetus 537/2014, joka koskee yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä. (Suomen Tilintarkastajat ry 2019a) Asetuksen tavoitteena on tiukentaa PIE-yhteisöjen (Public Interest Entity) eli julkisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajien ja tilintarkastusten erityisvaatimuksia. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 135-136) EU:n säädökset ovat tilintarkastusta koskevia vähimmäisvaatimuksia, joten EU:n jäsenmailla on oikeus säätää kansallisesti tiukempia säädöksiä kuin mitä EU:n säädökset edellyttävät. (Ruohonen 2020)

2.4 Sääntely Suomessa

Tilintarkastuksen sääntelystä vastaa Suomessa tilintarkastuslaki 1141/2015. Tilintarkastuslaissa määritellään edellytykset tilintarkastajan valinnasta ja tilintarkastuksen sisällöstä. Tilintarkastuslaki on yleislaki, joten jos muualla laissa säädetään toisin tai tarkemmin, tilintarkastuslaki väistyy. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 122) Tilintarkastusta koskevaa tarkempaa sääntelyä on esimerkiksi osakeyhtiölaissa. (624/2006, OYL)

Tilintarkastuslaki perustuu pääasiassa kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin sekä EU:n tilintarkastusdirektiiviin. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja tulee noudattaa niiltä osin, kuin ne ovat tilintarkastuksen kannalta relevantteja. ISA-standardeista poikkeaminen edellyttää poikkeuksellisia olosuhteita, joissa tilintarkastajan tulee suorittaa vaihtoehtoisia toimenpiteitä vaatimusten saavuttamiseksi. (Suomen Tilintarkastajat ry 2019b) Laissa voidaan kuitenkin määrittellä tiukempia vaatimuksia kuin mitä esimerkiksi direktiivin yksityiskohtaisissa säännöksissä edellytetään (Horsmanheimo & Steiner 2017, 131).

Tilintarkastusvelvollisuus ja tilintarkastajan valinta

Tilintarkastuslain 2 luvun 2 § määrittelee, että yhtiön tulee valita auktorisoitu tilintarkastaja, jos sekä päättyneellä että sitä edeltäneen tilikauden aikana on ylittynyt useampi kuin yksi seuraavista edellytyksistä:

- taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa,
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa tai
- palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

TTL:n mukaan tilintarkastajana voi toimia tilintarkastusvalvonnan hyväksymä luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyhteisö, joka täyttää tilintarkastuslaissa määritellyt tilintarkastajan hyväksymisedellytykset. Suomessa tilintarkastajan ammatinimikkeen käyttö edellyttää HT-, KHT- tai JHT-tutkinnon suorittamista. Jos tilintarkastajaksi valitaan luonnollinen henkilö, tulee päävastuullisen tilintarkastajan lisäksi valita varatilintarkastaja. Jos tilintarkastajaksi valitaan tilintarkastusyhteisö, varatilintarkastajan valinta ei ole pakollista.

Yhtiöiden, joiden pääasiallinen toimiala on arvopapereiden omistaminen ja hallinta tulee aina valita tilintarkastaja. Myös useat avustuksia antavat tahot, kuten Business Finland ja OYL 7 luvussa määritellyt tilanteet edellyttävät tilintarkastajan lausuntoa, vaikka lain edellyttämät vaatimukset eivät täytyisikään. Tilintarkastajan valinnasta voidaan sopia myös erikseen yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä, vaikka laki ei sitä edellyttäisi. (Suomen Tilintarkastajat ry 2019a)

Tilintarkastuslain 2 luvun 5 §:n mukaan tilintarkastusvelvollisen yhteisön tulee valita tilintarkastajaksi KHT-tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö, jossa on päävastuullisena KHT-tilintarkastaja, jos yhteisö toimii säännellyillä markkinoilla tai jos seuraavista edellytyksistä on täytynyt vähintään kaksi päättyneen tilikauden aikana:

- taseen loppusumma yli 25 000 000 euroa,
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto yli 50 000 000 euroa tai
- yhteisön tai säätiön palveluksessa on keskimäärin yli 300 henkilöä.

Tilintarkastuksen sisältö

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastus sisältää yhteisön tai säätiön kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastamisen. Tilintarkastuksen lopputuloksena syntyy tilintarkastajan allekirjoittama tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksessa annetaan lausunto, onko tilinpäätös ja toimintakertomus laadittu tilinpäätössäännösten mukaisesti, antaako se oikeat ja riittävät tiedot yhteisön toiminnasta ja talouden tilasta sekä onko toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen väliset tiedot riidattomia. Tilintarkastuskertomus voi olla vakio-
muotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Poikkeuksena on vielä neljäs vaihtoehto, jossa tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa. Tilintarkastajan on ilmoitettava tilintarkastuskertomuksessa, jos tarkastuksessa on havaittu yhtiömiehen, hallituksen tai vastaavan toimielimen jäsenen, puheenjohtajan, talousjohtajan tai jonkun muun vastuuvollisen syyllistyneen laiminlyönteihin, joista voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisölle tai jos henkilö on rikkonut muuta yhteisöä koskevaa lakia, yhtiöjärjestystä tai muita vastaavia sääntöjä. Tilintarkastuskertomus tulee luovuttaa yhteisön hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle viimeistään kaksi viikkoa ennen kokousta, jossa tilinpäätös vahvistetaan. Tilintarkastuskertomuksen lisäksi tilintarkastaja voi esittää yhteisön hallitukselle tai vastaavalle vastuuvolliselle tilintarkastuspöytäkirjan, joka sisältää huomautuksia asioista, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa.

Tilintarkastajaa koskevat säännökset

Tilintarkastuslain 4 luvun mukaan tilintarkastajan on suoritettava tilintarkastusta ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. Tilintarkastajalla on velvollisuus ylläpitää ja kehittää omaa ammattitaitoa.

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan tulee noudattaa ammattieettisiä periaatteita sekä hyvää tilintarkastustapaa. Hyvän tilintarkastustavan käsitteen ja sen sisällön määrittelevät lähtökohtaisesti ammatissa toimivat tilintarkastajat sekä ammatilliset yhteenliittymät. Hyvä tilintarkastustapa sisältää kansainvälisten tilintarkastusstandardien, Keskustakauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan (31.12.2015 saakka), Valtion tilintarkastuslautakunnan (31.12.2015 saakka) sekä Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvonnan ja tilintarkastuslautakunnan (1.1.2016 alkaen) ratkaisujen ja lausuntojen, tuomioistuinten päätöksien sekä Suomen Tilintarkastajat ry:n antamien suositusten noudattamisen. (Suomen Tilintarkastajat ry 2019a) Tilintarkastuslaki säätelee lisäksi tilintarkastajan siirtymisestä tarkastetun yhteisön palvelukseen, tilintarkastajan toiminnan järjestämisestä sekä epäilyksistä ilmoittamisesta.

Säännellyllä markkinalla kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaa koskevat erityissäännökset

Tilintarkastuslaki sääntelee muutamia erityissäännöksiä PIE-yhteisöjen tilintarkastajille. Yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastajan toimikaudeksi on rajoitettu 10 vuotta. Tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön uudelleenvalinta edellyttää EU:n tilintarkastusasetuksen mukaisen kilpailutuksen, jonka jälkeen tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö voidaan valita vielä toiseksi 10 vuodeksi. Erityissäännökset mahdollistavat myös tilintarkastajan erottamisen kesken toimikauden tuomioistuimen päätöksellä. Lisäksi tilintarkastuslaki sisältää erityissäännöksiä muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamisesta sekä enimmäismäärästä.

3. Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laatua voidaan mitata useilla mittareilla eri näkökulmista. Eri sidosryhmät määrittelevät tilintarkastuslaadun eri tavalla ja käyttävät sen mittaamisessa eri mittaristoja sekä painottavat laadun määrittämisessä eri ominaisuuksia. (Francis 2011)

3.1 Laadun arviointi

Tilintarkastusyhteisöjen ja tilintarkastuksen laadun suhteen on rajoitetusti tutkimuksia, sillä tutkimuksia rajoittaa tiedonsaannin heikkous. Tutkimukset perustuvat usein julkisiin tietoihin, kuten toimialaa koskevaan informaatioon tai tilintarkastustoimistojen kokoon. (Francis 2011)

Suuntaviivat tilintarkastuksen laadulle esitetään yleisesti hyväksytyissä kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa. Tilintarkastuksen laatu voi kuitenkin olla moniulotteista standardeista huolimatta, jonka seurauksena tilintarkastuksen laadussa on odotettavissa eroja. Tilintarkastuksien laatuero vaikuttavat sekä sidosryhmien näkemyksiin tilintarkastajista että tilintarkastajien uskottavuuteen. (Lin & Hwang 2010) Tilintarkastuksen laatua arvioivan sidosryhmän ja tilintarkastajien välille voi syntyä helposti odotuskuilu. Odotuskuilu tarkoittaa tilannetta, jossa sidosryhmä odottaa tilintarkastukselta enemmän kuin mitä esimerkiksi tilintarkastajan lakisääteisiin velvollisuuksiin kuuluu. (Ruohonen 2020)

Tilintarkastuksen laatua voidaan tutkia usealla eri tavalla. Käsite tilintarkastuksen laadusta vaihtelee eri sidosryhmien välillä. Sidoryhmät, jotka käyttävät hyväkseen tilinpäätösinformaatiota sekä hyötyvät tilintarkastuksesta ovat (Sutton & Lampe 1991, 275-277):

- tilinpäätöksen laatijat, mukaan lukien ylin johto, taloushallinto sekä tilintarkastaja
- ulkoiset käyttäjät, kuten nykyiset ja potentiaaliset investoijat ja luotonantajat
- yleisen edun mukaiset säätelijät, tuomioistuimet ja viranomaiset
- kirjanpito- ja tilintarkastusammattilaiset: tilintarkastajien instituutiot,

tilintarkastajien valtuutettu yhdistys ja kirjanpitolautakunta

- vastuullisen kirjanpitoyrityksen jäsenet, mukaan lukien tilintarkastusta suorittavat työryhmän jäsenet.

Laadun käsitys on riippuvainen siitä sidosryhmästä, joka laatua arvioi. Taloudellisten raporttien käyttäjä voi uskoa, että hyvä tilintarkastuslaatu tarkoittaa, ettei tarkastus sisällä olennaisia virheitä. Tilintarkastusta suorittava henkilö määrittelee laadun siten, että tarkastus sisältää kaikki yhteisön tarkastusmetodologian edellyttämät toimenpiteet. Tilintarkastusyhteisö voi arvioida laadukasta tarkastusta sellaisena, että sen avulla voidaan puolustautua riitatilanteissa tai tuomioistuimessa. Viranomaiset voivat pitää tarkastusta korkealaatuisena, kun siinä on noudatettu ammatillisia standardeja. Yhteiskunta voi sen sijaan pitää tarkastusta laadukkaana, jos sen avulla vältetään yrityksen ja markkinoiden taloudelliset ongelmat. (Knechel ym. 2013, 386) Kilgore, Harrison & Radich (2014) osoittavat tutkimuksessaan eri sidosryhmien väliset näkemyserot koskien tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisöjen johtajat ja jäsenet pitävät laadun arvioimisessa tärkeänä tilintarkastusryhmän ominaisuuksia, sillä tilintarkastusryhmä on suoraan mukana tilintarkastuksen suorittamisessa ja he pystyvät tarkkailemaan toimintaa suoraan. Sen sijaan talousanalyytikot ja rahoituspäälliköt pitävät tilintarkastusryhmän ominaisuuksia tärkeämpänä tilintarkastusyhteisön ominaisuuksia.

Suttonin & Lampen mukaan (1991) tilintarkastuksen laatua voidaan arvioida kahdella tavalla. Arviointi voi kohdistua tilintarkastusprosessiin tai lopputulokseen. Tilintarkastusprosessin arviointi perustuu ammattistandardien noudattamiseen. Toinen arviointiperuste eli lopputuloksen arviointi perustuu tilinpäätöksen käyttäjien saamaan luottamuksen määrään, jota tilintarkastus luo tilinpäätöksen käyttäjille. Lopputulosta voi arvioida esimerkiksi tulostittarilla, joka kuvastaa tilintarkastusraportin tuottaman lisäarvon ja lisääntyneen luottamuksen määrää tarkastettuun yhteisöön. (Sutton & Lampe 1991, 275-277)

Virheen havaitseminen ja sen raportointi

Tilintarkastuksen laatua koskeva kirjallisuus pohjautuu usein DeAngelon (1981) määritelmään, jonka mukaan tarkastuksen laatua voidaan mitata sen perusteella, millä todennäköisyydellä tilintarkastaja havaitsee rikkomuksen tai väärinkäytöksen ja raportoi siitä.

Tilintarkastusstandardien mukaan laatu saavutetaan antamalla asianmukainen tilintarkastuskertomus asiakkaan noudattaessa yleisesti hyväksytyjä kirjanpitoperiaatteita (Francis 2011). Tarkastuksen luonteeseen vaikuttaa asiakkaan ominaisuudet, tarkastusryhmä, työn ajoitus, arvioidut riskit sekä käytettävät menetelmät. Tilintarkastuskertomuksesta saatava tulos ei kuitenkaan kuvaa tilintarkastuksen laatua. Kertomuksesta saatava tulos on joko epävarma tai havaittavissa. Tilintarkastuskertomuksesta ei siten selviä varmuustasoa, jonka perusteella tulos on saavutettu. Esimerkiksi, jos tarkastuksen lopputulos on, ettei havaintoja ole, on hyvin vaikea määritellä tarkastuksen laatua lopputuloksen perusteella. (Knechel ym. 2013, 386-387)

Lain osalta tilintarkastuksen laatua koskeva näkemys on yksinkertainen. Lain näkökulmasta tarkastuksen laatu perustuu siihen, onko tarkastuksessa tapahtunut virhettä. Tarkastusvirhe tarkoittaa, että tilintarkastaja ei ole riippumaton tai hän antaa virheellisen lausunnon. Hyvä tilintarkastus sen sijaan noudattaa tilintarkastusstandardeja ja antaa oikean lausunnon asiakkaan tilinpäätöksestä asianmukaisella tarkastusriskin tasolla. Tarkastusvirheillä on taloudellisia vaikutuksia sekä tilintarkastajille, asiakkaille että kolmansille osapuolille. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että todennettavia tarkastusvirheitä on hyvin vähän. (Francis 2011)

Kirjanpidolliset oikaisut

Kirjanpidolliset oikaisut ovat tarkoituksenmukaisia oikaisuja, joilla pyritään manipuloimaan yhtiön tulosta. Beckerin ym. (1998, 6) mukaan kirjanpidollisia oikaisuja tehdään enemmän yrityksissä, joissa on huonolaatuisempi tilintarkastaja kuin yrityksissä, joissa odotetaan olevan laadukas tilintarkastaja. Eshleman & Guon (2014) sekä Francis & Yun (2009) tekemät tutkimukset tilintarkastuksen laadusta vahvistavat Beckerin ym. (1998) näkemystä. Tutkimukset perustuivat

kirjanpidollisten oikaisujen tekemiseen, joiden mukaan Big4-yhteisöjen asiakkaat tekevät vähemmän kirjanpidollisia oikaisuja tilintarkastuksen jälkeen kuin yhteisöt, joilla ei ole Big4-yhteisöä tilintarkastajana. Francis & Yun (2009) mukaan Big4-yhteisöjen asiakkailla on havaittavissa vähemmän aggressiivista tuloksen hallintaa ja kirjanpidollisia oikaisuja kuin ei-Big4-yhteisöjen asiakkailla. Edellä mainitut kolme tutkimusta puoltavat teoriaa, että Big4-yhteisöt tarjoavat korkealaatuisia tilintarkastuksia. Francis & Krishnan (1999) havaitsivat, että suuret tilintarkastusyhteisöt suhtautuvat myös konservatiivisemmin yrityksiin, joissa on tehty esimerkiksi korkeita jaksotuksia ja antavat herkemmin mukautetun tilintarkastuskertomukset kuin yritykset, joissa oli vastaavaa toimintaa, mutta tilintarkastajana jokin muu kuin Big4-tilintatusyhteisö. Myös Berglund, Eshleman & Guo (2018) tukevat teoriaa, jonka mukaan suuret tilintarkastusyhteisöt raportoivat konservatiivisemmin.

Jatkuvuuden arviointi

Laatua voidaan arvioida myös toiminnan jatkuvuuden arvioimisen ja asiakkaan liiketoiminnan epäonnistumisen välisellä suhteella. Tilintarkastuksen voidaan katsoa epäonnistuneen, jos tilintarkastaja on arvioinut toiminnan jatkuvuutta myönteisesti ja antanut vakiomuotoisen lausunnon, mutta asiakkaan liiketoiminta on tästä huolimatta epäonnistunut. (Francis 2011) Lennoxin (1999) mukaan jatkuvuuden ja asiakkaan epäonnistumisen suhteella voi mitata paremminkin tilintarkastajan raportoinnin tarkkuutta. Tämä Iso-Britanniassa tehty tutkimus tukee aiemmin mainittuja tutkimuksia, joiden mukaan Big4-yhteisöjen tilintarkastajat antavat tarkempia tilintarkastuskertomuksia kuin ei-Big4-tilintarkastusyhteisöt.

Berglundin, Eshlemanin ja Guon (2018) tekemä tutkimus tukee Lennoxin (1999) teoriaa, jonka mukaan Big4-tilintarkastusyhteisöt antavat todennäköisemmin jatkuvuutta koskevan lausunnon vaikeuksissa oleville asiakkaille kuin keski-suuret tilintarkastusyhteisöt (esimerkiksi Grant Thornton, BDO Seidman). Tutkimus samalla osoittaa, että Big4-yhteisöjen lausunnot ovat pienemmällä todennäköisyydellä virheellisiä. Boone, Khurana & Raman (2010) puoltavat myös näkemystä, että Big4-yhteisöt antavat herkemmin jatkuvuutta koskevia lausuntoja, mutta

kommentoivat, tilintarkastuksen laadun olevan suurin piirtein sama Big4-yhteisöjen ja muiden tilintarkastusyhteisöjen välillä.

3.2 Laatuun vaikuttavat tekijät

Tilintarkastajan ammatissa on historiallisesti korostettu tarkastuksen laatua, joka perustuu tiukkoihin pääsyvaatimukseen, koulutuksen vähimmäisvaatimukseen, standardien asettamiseen, eettisiin sääntöihin, lupamenettelyihin sekä jatkuvaan tutkimukseen laadun parantamisesta. (Francis 2011)

Tilintarkastuksen laatuun ja sen määrittelyyn liittyy runsaasti kirjallisuutta, mutta tarkkaa määritelmää termille ei ole hyväksytty. (Kilgore, Harrison & Radich 2014, 778) IAASB on määritellyt kansainvälisten tilintarkastusstandardien tueksi tilintarkastuksen laatua koskevan viitekehyksen, jonka mukaan tilintarkastukseen laatuun vaikuttavat panokset, prosessi, tuotokset, keskeinen vuorovaikutus sekä kontekstuaaliset tekijät eli ympäristö. Viitekehyksen mukaan tilintarkastus on todennäköisesti laadukas, kun toimeksiantotiimi on (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 1876):

- osoittanut noudattavansa asianmukaisia arvoja, etiikkaa ja asenteita
- ollut riittävän osaava, taitava ja kokenut, ja sillä on ollut riittävästi aikaa tilintarkastuksen toteuttamiseen
- soveltanut säädösten, määräysten ja sovellettavien standardien mukaista tilintarkastusprosessia ja laadunvalvontamenettelyjä
- antanut oikea-aikaisia ja hyödyllisiä raportteja
- ollut asianmukaisesti yhteydessä relevanttien sidosryhmien kanssa.

Viitekehys kuvaa yksittäiset tilintarkastuksen laatuun vaikuttavat tekijät, mutta se ei yksinään riitä laadun arvioimiseen. Lopullinen vastuu tilintarkastuksen laadusta jää kuitenkin tilintarkastajalle. (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 1877-1880) Knechel ym. (2013, 387-390) on esittänyt tilintarkastuksen laatuun vaikuttavat tekijät tasapainotetun tulokortin avulla. Siinä tärkeimpinä laatuindikaattoreina ovat neljä samaa tekijää kuin IAASB:n määrittelemässä viitekehyksessä eli panokset, prosessi, tulokset ja konteksti. Tasapainotetun tulokortin avulla on mahdollista linkittää tilintarkastukseen laatuun liittyvät ominaisuudet, kuten

kannustimet, epävarmuus, ainutlaatuisuus, prosessi ja harkinta suoraan nykyiseen tarkastuksen laatua koskevaan tutkimukseen. Alla olevassa kuviossa 1 on esitetty keskellä IAASB:n ja Knechelin ym. (2013) mukaan keskeiset laatuun vaikuttavat tekijät.

Kuvio 1 Laatuun vaikuttavat tekijät (mukaillen IAASB:n ja Knechel ym. (2013) viitekehystä)

Kuvion 1. ulkoreunoilla esitetään muita kirjallisuudessa esiin nousseita laatuun vaikuttavia tekijöitä. Muita tekijöitä ovat muun muassa tilintarkastusyhteisön koko, tilintarkastuspalkkio ja tilintarkastussuhteen kesto. Nämä tekijät liittyvät osittain myös viitekehyksessä esitettyihin ympäristötekijöihin, mutta ne on haluttu esittää tässä tutkimuksessa yksittäisinä laatuun vaikuttavina tekijöinä, sillä niihin perustuvia tutkimuksia löytyy kirjallisuudesta runsaasti.

IAASB:n viitekehysten mukaan kaikkia laatuun vaikuttavia tekijöitä tulee arvioida sekä tilintarkastustoimeksiannon, tilintarkastusyhteisön ja kansallisen toimintaympäristön tasolla. (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 1878-1880) Seuraavaksi käydään läpi tarkemmin IAASB:n viitekehysten mukaiset laatuun vaikuttavat tekijät sekä perehdytään muihin tilintarkastuksen laatua koskeviin tutkimuksiin.

Panokset

IAASB:n viitekehyksen ja Knechelin ym. (2013, 387-390) tuloskortin mukaan ensimmäinen laatua määrittelevä tekijä on käytettävät panokset. Panokset voidaan jakaa kahteen ryhmään, joista ensimmäinen kuvaa tilintarkastajan arvoja, etiikkaa ja asenteita, jotka vastaavasti vaikuttavat tilintarkastusyhteisön kulttuuriin. Toinen määrittävä tekijä on tilintarkastajan tiedot, taidot, kokemukset ja tilintarkastuksen toteuttamiseen käytettävä aika. (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 1878-1880) Beattie, Fearnley ja Hines (2012) määrittelevät tärkeimmiksi tarkastuksen laatuun vaikuttaviksi tekijöiksi asiakkaan tuntemuksen, alan kokemuksen, tilintarkastusyhteisön etiikan ja tilintarkastajan taloudellisen riippumattomuuden. (Beattie, Fearnley & Hines 2012)

Kusumawati ja Syamsuddin (2018) mukaan tehokkaan tilintarkastajan ominaisuuksia ovat ammatillinen pätevyys sekä henkilökohtaiset ominaisuudet. Tilintarkastajan laatua mitataan etiikalla, sitoutumisella, riippumattomuudella, pätevyydellä sekä kokemuksella. Näihin ominaisuuksiin voidaan liittää vahvasti tilintarkastajan ammatillinen harkinta eli skeptisyys, jonka nähdään vaikuttavan petosten tunnistamiseen. Securities and Exchange Commission (SEC) tekemän tutkimuksen mukaan tilintarkastajien epäonnistuminen petoksen havaitsemisessa on usein johtunut alhaisesta ammatillisen skeptisyyden tasosta. (Beasley, Carcello & Hermanson 2001) Ammatillisen skeptisyyden puuttuminen vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun, sillä heikko ammatillinen skeptisyys vaikuttaa petosten havaitsemiseen. (Kusumawati & Syamsuddin 2018) Lordin ja DeZoortin (2001) mukaan tilintarkastajat, jotka ovat vahvasti sitoutuneita ammattiinsa käyttäytyvät harmonisesti yleisen edun kanssa. Sitoutunut työntekijä ylläpitää ammatillista skeptisyyttä ja tuottaa tällöin parempaa laatua tilintarkastuksessa. Kokemuksen merkitystä tilintarkastuksen laatuun sekä tilintarkastajan ominaisuuksiin tukee Choon ja Trotmanin (1991) tutkimus, jonka mukaan kokeneet tilintarkastajat tekevät erikoisia tai harvinaisia havaintoja toisin kuin kokemattomat tilintarkastajat. Yhteenvetona tilintarkastajan ominaisuuksista sekä niiden merkityksestä ammatilliseen skeptisyyteen voidaan tutkimuksen mukaan todeta, että ammatillisella skeptisyydellä on suora vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastajan laadulla ei sen sijaan nähdä suoraa vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, mutta sillä on välillinen

vaikutus ammatillisen skeptisyyden kautta itse tilintarkastukseen. (Kusumawati & Syamsuddin 2018)

Käytettäviin panoksiin vaikuttavat yksilöllisten ja yleisten ominaisuuksien lisäksi ympäristö, jossa tarkastus suoritetaan, sidosryhmien välinen vuorovaikutus sekä syntyvät tuotokset. (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 1878-1880)

Prosessi

Tilintarkastusprosessin kannalta tärkeitä ominaisuuksia ovat riskien arviointi, analyttiset menetelmät sekä aineistotarkastus. Jokainen toimeksianto on ainutlaatuinen, mikä vaikuttaa omalta osaltaan prosessin toimivuuteen. Asiakassuhteet, liiketoiminta, johdon kannustimet, riskit sekä valvonta vaikuttavat prosessiin. (Knechel ym. 2013, 387-390) IAASB:n mukaan laadukas tilintarkastusprosessi tulee suorittaa tilintarkastusstandardien mukaisesti ja laadunvalvontamenettelyjä noudattaen. IAASB:n mukaan tilintarkastusprosessin tinkimättömyys ja laadunvalvontatoimenpiteet vaikuttavat merkittävästi tilintarkastuksen laatuun. (Suomen Tilintarkastajat ry 2018, 1885) Myös Beattie, Fearnley ja Hines (2012) mainitsevat tilintarkastusvalvonnan ja tilintarkastusstandardien noudattamisen tärkeäksi laatuun vaikuttavaksi tekijäksi.

Tuotokset

IAASB:n viitekehyksen mukaan tilintarkastuksesta saatavat tuotokset, niiden hyödyllisyys ja oikea-aikaisuus voivat vaikuttaa sidosryhmän näkemyksiin tilintarkastuksen laadusta. Tilintarkastuksen yleisin tuotos kaikille sidosryhmille on tarkastettu tilinpäätös. Tilintarkastusprosessissa syntyy myös tuotoksia, jotka eivät ole kolmansien osapuolien nähtävillä, kuten tilintarkastusprosessin aikana laaditut raportit hallintoelimille ja johdolle, joissa esitetään esimerkiksi parannusehdotukset taloudellisen raportoinnin kehittämiseen ja sisäiseen valvontaan. Tuotoksia syntyy lisäksi muidenkin kuin tarkastettavan yhtiön ja tilintarkastajan välille. Laadun arviointia mahdollistavia tuotoksia ovat esimerkiksi tilintarkastusyhteisön julkaisemat raportit omasta toiminnastaan, kuten tilintarkastusyhteisön

läpinäkyvyysraportit, vuosikertomukset sekä viranomaisten julkaisemat tulokset laaduntarkastuksista. (Suomen Tilintarkastajat 2018, 1885-1887) Deumes, Schelleman, Bauwhede & Vanstraelenn (2012) mukaan tilintarkastusyhteisön hallinnon avoimuudella uskotaan olevan yhteys tilintarkastuksen laatuun. Heidän tutkimuksensa kuitenkin osoittaa, että tilintarkastusyhteisöjen avoimuusraporteissa julkistettavat tiedot eivät liity tilintarkastuksen laatuun. Yhteys avoimuusraportissa mainitun laadunvalvontajärjestelmän tehokkuuden sekä tilintarkastuksen laadun välillä on heikko. Tutkimuksessa havaittiin myös, että avoimuusraporteilla esitettävien tietojen laajuus vaihtelee yhteisöjen välillä, mikä viittaa siihen, että raportit sisältävät muutakin kuin standardissa määritellyt vähimmäisvaatimukset. (Deumes, Schelleman, Bauwhede & Vanstraelen 2012, 194-195)

Vuorovaikutus

IAASB:n viitekehyksen mukaan kaikkien osa-alueiden on sitouduttava kiinteästi toisiinsa korkealaatuisen taloudellisen raportoinnin saavuttamiseksi. Eri osa-alueiden välisellä vuorovaikutuksella on merkittävä rooli tilintarkastuksen laadun kannalta. Vuorovaikutus tarkoittaa tilintarkastusprosessissa sekä epävirallista että virallista kommunikointia viitekehyksen eri osa-alueiden välillä. Esimerkiksi avoin ja rakentava suhde tilintarkastajan ja johdon välillä edesauttaa tunnistamaan ja arvioimaan olennaisen virheellisuuden riskejä. Se myös mahdollistaa luotettavan ja oikea-aikaisen tiedon saannin osana tilintarkastusevidenssin keräämistä. IAASB:n viitekehyksen mukaan avoin vuorovaikutus on avaintekijä tilintarkastuksen laadukkaaseen suorittamiseen. (Suomen Tilintarkastajat 2018, 1892-1899)

Ympäristö

Kontekstuaaliset tekijät liittyvät ympäristöön, jossa tilintarkastus suoritetaan. Säädöksillä sekä hallinto- ja ohjausjärjestelmillä voi olla joko suoraan tai epäsuorasti vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Kontekstuaalisia tekijöitä ovat muun muassa:

- sovellettava tilinpäätösnormisto
- tietojärjestelmät
- kulttuuriin vaikuttavat tekijät
- taloudellisen raportoinnin aikataulu
- oikeudenkäyntiympäristö
- tilintarkastusta koskeva sääntely
- liiketoimintakäytännöt
- kauppaoikeus.

IAASB:n viitekehyksen mukaan laadukas tilintarkastus edellyttää näiden kaikkien tekijöiden huomioimista osana tilintarkastusprosessia. (Suomen Tilintarkastajat 2018, 1899-1900)

Tilintarkastuspalkkio

O'Keefen ja Westortin (1992, 43-48) kehittämän mallin mukaan tilintarkastuksen laatu kasvaa tilintarkastuspalkkion kanssa. Tilintarkastuspalkkion vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun on tehty useita tutkimuksia, mutta tulokset ovat ristiriitaisia. Choi, Kim & Zangin (2010) tutkimuksen mukaan epänormaalien tilintarkastuspalkkioiden vaikutus tilintarkastuksen laatuun on epäsymmetrinen. Jos tilintarkastajat saavat normaalia suuremman tilintarkastuspalkkion heidän taloudellinen hyötynsä asiakkaasta on suuri. Tämä voi tarkoittaa, että asiakassuhteen ylläpitäminen voi ylittää sallitut kustannukset, jonka seurauksena tilintarkastusraportoinnin taso heikkenee. Eli normaalia suuremmat tilintarkastuspalkkiot vaikuttavat negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Toisaalta, kun tilintarkastuspalkkio on normaalia alhaisempi, tilintarkastajalla voi olla vähemmän kannustimia tilintarkastuksen laadun suhteen. (Choi, Kim & Zang 2010) Asthanan ja Boonen (2012,18) tutkimustulokset tukevat Choin ym. tuloksia. Tilintarkastuksen laatu heikkenee, kun tarkastuspalkkiot poikkeavat tavanomaisesta palkkiotasosta. Havainto perustuu sekä normaalia suurempiin että normaalia alhaisempiin palkkioihin. Campan (2013) mukaan Big4-yhteisöjen korkeammat tilintarkastuspalkkiot eivät vaikuta tarkastuspalvelun laadun paranemiseen, vaan Big4-yhteisöt tarjoavat saman tasoisia palveluita kuin muut pienemmät tilintarkastusyhteisöt (Campa

2013).

Yhdysvalloissa on tutkittu tilintarkastuspalkkioiden sijaan tilintarkastajien palkan vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa todettiin, että tilintarkastusyhteisöt, joilla on suuri paikallinen markkinaosuus saavat pienempää palkkaa kuin tilintarkastajat, jotka työskentelevät toimistoissa, joissa on monipuolisempia asiakkaita. Tutkimus osoittaa, että tilintarkastajan palkalla on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Korkeamman palkan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun perustellaan sillä, että tietyissä määrin korkeat palkat houkuttelevat laadukkaampaa työvoimaa töihin, mikä kasvattaa tilintarkastuksen laatua. (Hoopes, Merkley, Pacelli & Schroeder 2018)

Tilintarkastussuhteen kesto

Tilintarkastajan vaihtuvuuden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun on myös tutkittu. Chin, Myers, Omer & Xie (2017) tekemän tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu todennäköisesti heikkenee tilintarkastajan vaihtuvuuden seurauksena. Tämä kuvastaa sitä, että tulevan tilintarkastajan aiempi työkokemus tilintarkastusalalta ei voi täysin korvata lähtevän tilintarkastajan asiakaskohtaista tuntemusta. Knechel ym. (2013, 406-409) tutkimukset ovat myös osoittaneet, että tilintarkastajan toimikaudella, tilintarkastuksen ulkopuolisilla palveluilla, yrityksen sisäisillä paineilla ja kumppanien korvauksiin liittyvillä kannustimilla voi olla vaikutusta tilintarkastajan päätöksiin sekä positiivisella että negatiivisella tavalla.

Tilintarkastusyhteisön koko

Krishnan (2005) mukaan tilintarkastusyhteisön laatu perustuu kolmeen toimijaan: kokoon, riippumattomuuteen sekä kokemukseen (Krishnan 2005, 649). Francis ja Yun (2009) Yhdysvalloissa tekemä tutkimus tukee Krishnanin teoriaa, jonka mukaan tilintarkastustoimistojen koolla on vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tutkimus puoltaa Big4-yhteisöjen korkeampaa laatua tilintarkastuksessa perustellen sitä sillä, että Big4-yhteisöt antavat todennäköisemmin jatkuvuuteen perustuvia lausuntoja ja heidän asiakkaillaan on vähemmän kirjanpidollisia oikaisuja,

joilla pyritään aggressiiviseen tulojen hallintaan. Francis ja Yu (2009) perustelevat näkemystään sillä, että Big4-yhteisöillä on enemmän kokemusta julkisen kaupankäynnin kohteena olevista yrityksistä ja enemmän sisäistä asiantuntemusta. Campa (2013) vahvistaa näkemystä Big4-yhteisöjen paremmasta tilintarkastuslaadusta sillä, että Big4-yhteisöillä on suuria asiakkaita, jotka ovat tiiviisti median valvonnan alla. Suurilla yhteisöillä on myös enemmän resursseja, joiden avulla voidaan investoida parempiin järjestelmiin ja palkata korkeasti koulutettuja ammattilaisia sisäisen tarkastuksen pariin.

O’Keefe, King ja Gaverin (1994) mukaan auditoinnin laadun taso on yleisen, asiakaskohtaisen ja toimialakohtaisen tiedon, työvoiman ja asiakkaan ominaisuuksien funktio. Tilintarkastusyhteisöissä suurta kokoa voidaan käyttää hyväksi tiedonvälittämisessä. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusstandardien rikkomukset vähenevät tilintarkastusyhteisön koon mukaan, mutta lisääntyvät toimikauden pidentyessä. Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimuksien mukaan (Johnson ym. 2002; Myers ym. 2003; Stanley & DeZoort 2007) pidempi toimikausi asiakkaan ja tilintarkastusyhteisön välillä sen sijaan parantaa tilintarkastuksen laatua. Tutkimustulokset ovat ristiriitaisia, eikä niiden osalta saada selkeitä tuloksia. Ristiriitaisiin tuloksiin vaikuttaa myös se, että tutkimukset ovat tehty Yhdysvalloissa, jossa saatuja tuloksia ei voida mitata, sillä tilintarkastusyhteisön identiteettiä ei ole julkisesti saatavilla. Pitkän toimikauden seurauksena on myös havaittu, että yhteisöt, joilla on pitkä tilintarkastaja-asiakassuhde tai historia Big4-tilintarkastusyhteisön kanssa ovat saaneet rahoitusta alemmilla kustannuksilla. (Chi, ym. 2017)

Bills, Swanquist & Whited (2016) esittävät tutkimuksessaan mielenkiintoisen havainnon toimistojen nopeasta kasvusta. Heidän mukaansa toimiston nopea kasvu voi vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajien kykyyn tarjota laadukkaita tilintarkastuspalveluita. Tulokset viittaavat myös siihen, että tilintarkastusyhteisöjen johdon tulisi kiinnittää erityisen paljon huomiota toimistojen resurssitarpeeseen, sillä vaihtuvuus voi aiheuttaa suuremman riskin tarkastusvirheille, mikä voi taas vaikuttaa tilintarkastusyhteisön maineeseen.

Muut tekijät

Myös muiden tekijöiden vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun on keskusteltu. Aikaisemmat tutkimukset kiirekauden vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun osoittavat, että työmäärään liittyvät paineet kiirekaudella voivat aiheuttaa toimintahäiriöitä ja heikentää tarkastuksen laatua yksittäisen tarkastajan tasolla. Eri sääntelyelimet ja tilintarkastusyhteisöt ovat kuitenkin kehittäneet laadunvalvontamekanismeja, joiden avulla pyritään ylläpitämään tilintarkastusprosessin korkeaa laatua. Kiirekaudesta huolimatta tilintarkastajilla on usein vahva motivaatio ylläpitää tiettyä suoritustasoa tilintarkastuksessa, sillä tilintarkastusvirheisiin liittyy korkeita maineriskejä. (Lopez & Peters 2012, 162)

Aiemmin esitetyistä tutkimuksista voidaan todeta, että laatuindikaattorit ovat yhteydessä toisiinsa ja yhden osa-alueen parantaminen johtaa usein myös muiden osa-alueiden parantumiseen. Esimerkiksi, jos kouluttamista lisättäisiin tilintarkastajien keskuudessa, voitaisiin lahjakkaampien tilintarkastajien avulla parantaa tilintarkastusprosessia, jolla olisi taas suotuista vaikutus tilintarkastustuloksiin. (Knechel ym 2013, 387-390) Myös Francis tukee tutkimuksia siitä, että analyysitasoissa tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa koko tilintarkastuksen laatuun. Francis lisää laatuun vaikuttaviksi tekijöiksi vielä tarkastustiedot, yrityksen kirjanpidon, tilintarkastusalan ja tilintarkastusmarkkinat, instituutiot sekä tarkastustulosten taloudelliset seuraukset. (Francis 2011)

Edellä esitetyt tutkimukset kuvastavat hyvin sitä, kuinka tilintarkastuksen laadun määrittelystä ei ole löydettävissä yksimielisyyttä. Määritelmien alue on laaja, sillä ne keskittyvät tarkastuksen eri ominaisuuksiin, kuten tuloksiin, prosesseihin tai arvioihin. Tämän seurauksena sidosryhmät eivät voi arvioida tarkastuksen laatua kokonaisuudessaan, vaan ominaisuuksia, jotka ilmenevät eri tarkastuksen vaiheissa. Sääntelyviranomaiset vaativat tarkastusta lainmukaisesti ja sijoittajat sen sijaan vaativat, että tarkastus paljastaisi petokset. Yhteenvetona tutkimuksista voidaan kuitenkin todeta, että hyvä tilintarkastus sisältää asianmukaisesti motivoituneet ja koulutetut tilintarkastajat, jotka toteuttavat hyvin suunnitellun tarkastusprosessin. (Knechel ym. 2013, 406-407).

4. Laadunvalvonta Suomessa

Tilintarkastuksen laadunvalvonnan sääntely perustuu Suomessa tilintarkastuslakiin, EU:n tilintarkastusdirektiiviin sekä kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin. Laadunvalvonta voi olla joko ennakkoon vaikuttavaa valvontaa, joka toteutetaan laaduntarkastusten avulla tai jälkikäteen tapahtuvaa valvontaa, jolloin tilintarkastajan toimintaa selvitetään ja arvioidaan jälkikäteen. Jälkikäteen tapahtuvassa tutkinnassa on aina kyse yksittäistapauksesta. (Horsmanheimo & Steiner 2017)

Tilintarkastuslaki ja tilintarkastusdirektiivi edellyttävät tilintarkastajiin kohdistuvaa ennakoivaa viranomaisvalvontaa. Suomessa ulkoista laadunvalvontaa suorittaa Patentti- ja rekisterihallitus, joka on tilintarkastusalan kansainvälisestä valvontatyöstä vastaava viranomainen Suomessa. Valvonnan tarkoituksena on seurata, että tilintarkastajat ylläpitävät ammattitaitoaan, säilyttävät hyväksymisen edellytykset sekä noudattavat annettuja säännöksiä. Näiden lisäksi tilintarkastusvalvonnan tehtäviin kuuluu muun muassa tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen hyväksyntä, tilintarkastustutkintojen ja kokeiden järjestäminen, tilintarkastajarekisterin ylläpito sekä yleinen ohjeistus tilintarkastuksessa ja sen kehittämistä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, PRH 2019b). PRH on suorittanut valvontaa vuodesta 2016 alkaen. Aiemmin tilintarkastuksen laadunvalvonnasta vastasi Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. (PRH 2017)

Tilintarkastuslaki edellyttää tilintarkastajalta laadukasta tilintarkastusta sekä laaduntarkastuksiin osallistumista. Laaduntarkastuksen tavoitteena on saada varmuus, että tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastajan oma laadunvalvonta on asianmukaisesti hoidettu. Lisäksi tavoitteena on varmistaa, että tilintarkastus on toteutettu tilintarkastuslain mukaisesti hyvää tilintarkastustapaa noudattaen sekä muuhun lainsäädäntöön perustuvien sääntöjen mukaisesti ja että tilintarkastuksesta tehtyjen johtopäätösten ja tilintarkastuskertomuksen antamista varten on hankittu riittävä määrä asianmukaista tilintarkastusevidenssiä. (PRH 2019a)

Laadunvalvontaa koskeva ISA 220-standardi *”Menneitä kausia koskevaan taloudelliseen informaatioon kohdistuvien tilintarkastusten laadunvalvonta”* edellyttää, että tilintarkastusyhteisön tulee luoda laadunvalvontajärjestelmä, jonka avulla on mahdollista saada kohtuullinen varmuus siitä, että tilintarkastusyhteisön

henkilöstö noudattavat ammatillisia standardeja, lainsäädännön vaatimuksia sekä tuottavat asianmukaisia raportteja. Standardissa käsitellään tilintarkastusyhteisön johdon velvoitteita, asiakassuhteiden ja toimeksiantojen hyväksymistä ja katkaisemista, toimeksiantotiimin nimeämistä, suorittamista sekä seurantaa. ISA 220 on laadittu olettaen, että tilintarkastusyhteisö noudattaa myös laadunvalvontastandardia ISQC 1: *”Laadunvalvonta tilintarkastusyhteisöissä, jotka suorittavat menneitä kausia koskevaan taloudelliseen informaatioon kohdistuvia tilintarkastuksia ja yleisluonteisia tarkastuksia sekä muita tarkastustoimeksiantoja ja liitännäispalveluita.”* (Tomperi 2018)

4.1 Ulkoinen laaduntarkastus

PRH:n suorittama ulkoinen laaduntarkastus voi kohdistua joko yksittäiseen tilintarkastajaan tai tilintarkastusyhteisöön. Yksittäiseen tilintarkastajaan kohdistuvassa laaduntarkastuksessa arvioidaan yksittäistä toimeksiantoa ja sen laatua. (PRH 2019c) Tilintarkastusyhteisöihin kohdistuvassa laaduntarkastuksessa sen sijaan arvioidaan yhteisön sisäistä laadunvalvontajärjestelmää sekä sen toimivuutta. (PRH 2019f)

Ulkoisesta laadunvalvonnasta vastaava Patentti- ja rekisterihallitus määrää tilintarkastajan, tilintarkastusyhteisön tai päävastuullisen tilintarkastajan laaduntarkastukseen vähintään joka kolmas vuosi, jos tarkastettavana on yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö kuten pankki, vakuutusyhtiö tai pörssi-yhtiö. Muiden yhteisöjen tilintarkastajat määrätään laaduntarkastukseen vähintään joka kuudes vuosi. Laadunvalvonnan määräykseen laaduntarkastukseen osallistumisesta ei ole muutoksenhakuoikeutta. (PRH 2019c) PRH:lla on oikeus siirtää tai peruuttaa laaduntarkastus tiettyjen edellytyksien täytyessä, mutta tilintarkastajan kannalta muutokseen voi vaikuttaa vain, jos tilintarkastaja lakkauttaa oman hyväksymisensä eli luopuu auktorisoinnista tai jos tilintarkastajalla ei ole lakisääteisiä toimeksiantoja laaduntarkastuksen alla (PRH 2019d).

4.1.1 Laaduntarkastusprosessi

Yksittäisen tilintarkastajan laaduntarkastus edellyttää Patentti- ja rekisterihallituksen päätöstä, jossa auktorisoitu tilintarkastaja valitaan tarkastukseen (PRH 2019c). Laaduntarkastus käynnistyy PRH:n ilmoituksesta, jonka jälkeen tilintarkastajan tulee toimittaa toimeksiantoa koskevat tiedot sähköisessä muodossa PRH:lle. Tarkastusprosessin aikana tilintarkastajalle saatetaan esittää lisäkysymyksiä. Tarkastuksessa ilmenneistä virheistä ja puutteista seuraa laaduntarkastushavaintoja, jotka käsitellään laadunvalvontayksikön yhteisissä kokouksissa. Laadunvalvontahavaintojen vaikutusta laaduntarkastuksen tuloksiin arvioidaan kokouksissa. Tilintarkastajalla on oikeus tulla kuulluksi ennen kuin PRH tekee päätöksen laaduntarkastuksen tuloksista. Käytännössä tämä tarkoittaa, että PRH lähettää tilintarkastajalle laaduntarkastuksen havainnot, joihin tilintarkastajalla on mahdollista vastata kirjallisella vastineella ja kommentoida tarvittaessa tarkastuksessa ilmenneitä havaintoja. Vastineen käsittely sekä lopullinen arviointi ja päätös laaduntarkastuksen tuloksista tehdään laadunvarmistusyksikön yhteisessä kokouksessa. (PRH 2019d)

Tilintarkastajakohtaisen laaduntarkastuksen tulos on joko hyväksytty tai hylätty. Hyväksytty tulos edellyttää seuraavien asioiden täyttymistä:

- tilintarkastaja on tehnyt toimeksiannon osalta tarpeeksi tarkastustoimenpiteitä sekä hankkinut riittävästi tilintarkastusevidenssiä lausunnon tueksi
- tarkastustyö ei sisällä olennaisia puutteita
- tilintarkastusevidenssin ja sitä tukevan dokumentaation määrä on riittäväällä tasolla
- tilintarkastusstandardien ja hyvän tilintarkastustavan tavoitteet ovat saavutettu.

Alla olevien kriteerien täytyessä laaduntarkastuksen tulos on hylätty:

- tarkastustyö on erittäin puutteellista koko tarkastusprosessissa
- työn dokumentointi on vähäistä ja puuttuu kokonaan
- tilintarkastuskertomuksessa on annettu selkeästi virheellinen lausunto
- tilintarkastajan toiminnassa havaitut virheet sekä puutteet ovat merkittäviä ja vaativat välittömiä valvontatoimenpiteitä

- uusintatarkastuksessa havaittuja puutteita ei ole korjattu ja tilintarkastajan toiminta sisältää edelleen olennaisia puutteita
- tilintarkastaja ei ole noudattanut velvollisuutta toimittaa laaduntarkastuksen kannalta olennaisia tietoja ja selvityksiä avoimesti ja totuudenmukaisesti tilintarkastusvalvonnalle ja ilman aiheetonta viivästystä
- tilintarkastaja kieltäytyy laaduntarkastuksesta.

Jos kummankaan tulosluokan kriteerit eivät täyty, tilintarkastaja määrätään uusintatarkastukseen. (PRH 2019e)

4.1.2 Laaduntarkastusten havainnot

PRH julkaisee vuosittain raportin laaduntarkastustensa havainnoista. Laaduntarkastuksien painopistealueet vaihtelevat vuosittain. Vuonna 2019 laaduntarkastuksien painopistealueiksi määriteltiin liikevaihto ja sitä vastaavat tuotot, vaihtomaisuus sekä riskien arviointi ja suunnitellut toimenpiteet niihin vastaamiseksi. Seuraavien vuosien 2020-2021 painopistealueiksi on määritelty lähipiiriin liittyvien tietojen tarkastus, tilintarkastusevidenssin hankkiminen sekä muistiotositteiden tarkastus. (PRH 2019i).

Taulukossa 1 esitetään toteuma suoritetuista laaduntarkastuksista vuosina 2017-2019. Tuorein laaduntarkastuksen vuosiraportti on julkaistu 13.5.2019. Vuonna 2019 laaduntarkastukseen määrättiin 202 (2018; 97) tilintarkastajaa, joista laaduntarkastus tehtiin lopulta 175:lle (2018; 85) tilintarkastajalle. Suurin syy tarkastuksien peruuntumiselle on tilintarkastajien hakemus auktorisoinnin lakkauttamisesta.

Taulukko 1 Laaduntarkastukset 2017-2019 (PRH vuosiraportti 2019 ja 2018)

Toteutetut laaduntarkastukset tilintarkastajittain			
	2019	2018	2017
Määrätty laaduntarkastukseen	202	97	301
Laaduntarkastus peruuntunut	23	11	54
Laaduntarkastusta siirretty	4	1	12

myöhemmin suoritettavaksi			
Laaduntarkastukset yhteensä	175	85	235

Kuten yllä olevasta taulukosta 1 voidaan havaita, laaduntarkastusten määrä on vaihdellut viimeisen kolmen vuoden aikana. Vuonna 2018 tehtiin huomattavasti vähemmän tarkastuksia kuin vuonna 2019 ja 2017. Syy tarkastusten lukumäärän laskuun vuonna 2018 johtui PRH:n resursseista sekä tarkastuksissa tehdyistä havainnoista. (PRH 2018a, 5) PRH luokittelee tilintarkastuksessa tehdyt havainnot kahteen kategoriaan. Tulokseen vaikuttavat havainnot, jotka yksin tai yhdessä muiden havaintojen kanssa vaikuttavat tulokseen ja joiden nähdään aiheuttavan poikkeuksen hyvän tilintarkastustavan noudattamiseen. Toinen kategoria on ei-tulokseen vaikuttavat havainnot, jotka ovat vähäisempiä ja joiden ei nähdä yksin tai yhdessä muiden havaintojen kanssa aiheuttavan poikkeamaa hyvään kirjanpitoon. Havainnot voidaan luokitella eritasoisiksi huomioiden tarkastettavan toimeksiannon luonne ja laajuus. (PRH 2020)

Kuten taulukosta 2 voidaan huomata, vuonna 2018 hyväksytyjen tuloksien määrä oli vain 35 %, kun vuonna 2019 määrä oli lähes 50 %.

Taulukko 2 Laaduntarkastusten tulokset 2017-2019 (PRH vuosiraportti 2019, 2018 ja 2017)

	Hyväksytyy	Uusinta	Hylätty	Kesken (* tutkinta)
2019 (3.3.2020 mennessä)	49 %	38 %	2 %	11 %
2018	35 %	35 %	19 %	11 %
2017	66 %	26 %	4 %	* 4 %

Vuosi 2018 on poikkeava vastaavasti myös hylättyjen osalta, jolloin noin 20 % laaduntarkastuksen kohteista saivat hylätyn tuloksen. Vuosien 2017 ja 2019 hylättyjen määrä oli 2-4 %, mutta uusintatarkastukseen joutui joka neljäs tai joka kolmas osallistuja. Laadunvalvontaprosessi on kokenut viime vuosina muutoksia, sillä vuodesta 2018 alkaen tilintarkastusvalvonta on toteuttanut laaduntarkastukset täysin itsenäisesti. Vuonna 2017 PRH toteutti itse vain 43 % tarkastuksista ja

muut PRH:n kouluttamat tilintarkastajat 57 % tarkastuksista (PRH 2018b), mikä on hyvä huomioida myös laaduntarkastusraporttien vertailussa. Kuten yllä olevasta taulukosta 2 voidaan havaita, vuoden 2018 tarkastukset sisälsivät myös enemmän puutteita kuin oli ennakoitu, minkä vuoksi yksittäisiin laaduntarkastuksiin kului myös enemmän aikaa ja niitä toteutettiin määrällisesti vähemmän (PRH 2018a, 5).

Taulukossa 3 esitetään tilintarkastajien määrä vuosina 2017-2019. Vuoden 2019 laaduntarkastuksissa Big4-yhtiöt edustivat 35 prosenttia laaduntarkastukseen määrätyistä toimeksiannoista (2018; 55%) (PRH 2020; PRH 2018a).

Taulukko 3 Tarkastettujen tilintarkastajien lukumäärä 2017-2019 (PRH vuosiraportti 2019, 2018 ja 2017)

Tarkastettujen tilintarkastajien lukumäärä ryhmiteltynä			
	2019	2018	2017
Tilintarkastajat, joilla ei ole PIE-asiakkaita	96	33	133
Big4-tilintarkastusyhteisö	62	47	74
Muut kuin Big4-yhteisöt, joilla on PIE-asiakkaita	17	5	28
Yhteensä	175	85	235

Vuonna 2019 laaduntarkastukseen määrätyistä tilintarkastajista 55 %:lla ei ollut PIE – yhtiötä asiakkaina (2018; 39%). Tilintarkastajien, joilla on asiakkaana PIE-yhteisöjä, mutta jotka eivät kuulu Big4-tilintarkastusyhteisöön, osuus vuonna 2019 oli 10 % (2018; 6 %). Vuoden 2019 laaduntarkastukset kohdistuivat 150 eri toimeksiantoon. Toimeksiannot vaihtelivat mikroyrityksistä suuryrityksiin sekä PIE-yhtiöistä julkishallinnon yhtiöihin. (PRH 2020) Laaduntarkastusraporttia arvioidessa tulee huomioida, ettei raportti anna kokonaiskuvaa laaduntarkastuksen kohteena olevasta tilintarkastusyhteisöstä, sillä yksittäisten tilintarkastajien ja toimeksiantojen valinta on osittain riskiperusteista. Näin ollen laaduntarkastusraportteja eri tilintarkastusyhteisöjen välillä ei voi asettaa paremmuusjärjestykseen, sillä laaduntarkastukset eivät kuvasta tilintarkastuksen laatua kaikissa

toimeksiannoissa. (PRH 2019h)

4.2 Sisäinen laaduntarkastus

Sisäisellä valvonnalla tarkoitetaan yleisesti organisaatiossa tapahtuvaa valvontaa, jonka avulla johto pyrkii valvomaan ja ohjaamaan henkilöstöä tahtotilan mukaiseen suuntaan. Sisäiseen valvontaan kuuluu tyypillisesti sisäiset tarkastukset, joiden tarkoituksena on arvioida prosessien toimivuutta ja havaita poikkeuksia tai mahdollisesti väärinkäytöksiä. (Rantsula 2016, 14) Sisäisen tarkastuksen tavoitteena on seurata ja tukea organisaation tavoitteiden saavuttamista, parantaa systemaattisesti riskienhallintaa sekä lisätä että turvata organisaation arvoa. (Niemi 2018, 13-16) Tilintarkastusyhteisöjen laaduntarkastuksista puhuttaessa tarkastuksen suorittavat samassa ketjussa työskentelevät henkilöt.

Kansainväliset tilintarkastusstandardit edellyttävät tilintarkastusyhteisöjä luomaan ISQC 1-laadunvalvontastandardin mukaisen laadunvalvontajärjestelmän, jonka avulla voidaan varmistaa, että tilintarkastusyhteisöissä työskentelevät henkilöt noudattavat ammatillisia standardeja, sovellettavia määräyksiä sekä säädöksiin perustuvia vaatimuksia. (PRH 2019f) Laadunvalvontajärjestelmän tavoitteena on lisäksi saada kohtuullinen varmuus siitä, että tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen henkilön antamat raportit ovat olosuhteisiin nähden asianmukaisia (Suomen Tilintarkastajat ry 2018).

Tietoja sisäisen valvonnan laadusta ei ole yleisesti saatavilla (Krishnan 2005, 649). Big4-yhteisöt julkaisevat vuosittain avoimuusraportin, jossa käsitellään yhtiön sisäistä laadunvalvontaa. Avoimuusraporteista ei kuitenkaan ilmene laaduntarkastuksien tuloksia. Kaikki Suomessa toimivat Big4-yhteisöt kuvaavat laadun keskeiseksi tekijäksi toiminnassaan, jonka voidaan nähdä muodostavan siitä myös yhden kilpailutekijän. Avoimuusraporteilla kuvatut tiedot laadunvalvontaa koskien ovat hyvin yhdenmukaiset kaikkien Big4-yhteisöjen välillä.

Suomessa julkaistuissa avoimuusraporteissa kaikki Big4-yhteisöt mainitsevat noudattavansa ketjun globaaleja laadunvalvontakäytäntöjä, jotka täyttävät myös IAASB:n standardien vaatimukset. Suomessa käytettävät toimintaperiaatteet on

laajennettu paikallisten lakien ja ammatillisten ohjeistojen mukaiseksi. EY:llä noudatetaan yhteisön Audit Quality Review laadunvalvontaohjelmaa, PwC:llä on käytössä Global Assurance Quality Review-ohjelma, KPMG:llä laadunvalvonta perustuu Audit Quality Performance Reviews-ohjelmaan ja Deloitteilla vastaava laadunvalvontaa kuvaava ohjelma on Audit Quality Monitoring & Measurement. Laaduntarkastuksien tavoitteena on seurata, kuinka hyvin ketjun omia vaatimuksia, toimintaohjeita, menetelmiä sekä soveltuvia alan standardeja ja lainsäädännön vaatimuksia noudatetaan. (Deloitte 2019; EY 2019; KPMG 2019; PwC 2019)

5. Tutkimusmenetelmä- ja aineisto

Tässä luvussa perehdytään tutkimuksessa käytettävään laadulliseen tutkimusmenetelmään ja sen soveltuvuuteen työssä. Lisäksi luvussa kuvataan yksityiskohtaisesti saadun aineiston analysointi sisällönanalyysiä käyttäen.

5.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen. Laadullinen tutkimusmenetelmä sopi työn toteuttamiseen, sillä tavoitteena oli saada syvälinen näkemys ja tarkka kuvaus aihealueesta (Kananen 2017, 33). Tutkimus toteutettiin puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Puolistrukturoidut haastattelut eli teema-haastattelut sopivat tutkimuksen toteuttamiseen, sillä haastatteluissa haluttiin käydä läpi tarkasti määriteltyä aihealuetta, mutta kuitenkin siten, että haastateltaville voitiin esittää tarkentavia kysymyksiä haastattelun edetessä. Teemahaastattelut sopivat tutkimuksen toteuttamiseen parhaiten, sillä haastatteluissa haluttiin korostaa haastateltavien mielipiteitä ja tulkintoja aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018). Jotta tutkimustulokset olisivat mahdollisimman luotettavat ja monipuoliset, haastattelut suoritettiin eri tilintarkastusyhteisössä työskenteleville tilintarkastajille. Haastateltavien henkilöllisyyksiä tai organisaatioita, joissa he toimivat ei paljasteta tutkimuksessa, vaan kaikki havainnot esitetään anonymisti. Tämän avulla on pyritty mahdollisimman rehellisiin ja avoimiin vastauksiin haastatteluissa. Haastatteluiden analysoinnissa käytettiin laadulliselle tutkimukselle tyypillistä sisällönanalyysimenetelmää. Sisällönanalyysi sopii hyvin aineiston objektiiviseen ja joustavaan analysointiin sekä tulkintojen muodostamiseen. Sisällönanalyysissä pyrittiin järjestämään kerätty aineisto tiiviisti ja luomaan selkeä ja informatiivinen kuva, joiden perusteella muodostettiin johtopäätökset. (Tuomi & Sarajärvi 2018)

5.2 Aineiston hankinta ja analysointi

Tutkimuksessa haastateltiin kolmea auktorisoitua tilintarkastajaa. Haastateltavien valinnassa käytettiin kriteerinä työskentelyä Big4-yhteisöissä sekä kokemusta ulkoisen ja/tai sisäisen laaduntarkastuksen kohteena olemisesta sekä sisäisen laaduntarkastuksen suorittajan roolista. Haastateltavien valinta perustui pääosin sosiaalisten kontaktien avulla saatuihin tietoihin henkilöistä, jotka voisivat soveltua tutkimukseen haastateltaviksi. Henkilöitä lähestyttiin sähköpostin välityksellä. Haastattelupyynnöt esitettiin kolmelle tilintarkastajalle, joista kaikki suostuivat haastatteluun.

Taulukossa 4 esitetään haastateltavien taustatiedot. Kaikilla haastateltavilla on pitkä tausta Big4-yhteisössä työskentelystä ja osa heistä toteaaakin siirtyneensä yhtiön palvelukseen suoraan koulusta valmistuttua. Haastateltavat ovat työskennelleet yhtiössä useita vuosia, joten luonnollisesti heidän työnkuvansa on muuttunut kokemuksen myötä vaativampiin työtehtäviin. Haastateltavat toimivat parhaillaan joko Partner- tai Senior Manager-nimikkeellä, jolloin heidän työnkuvansa on toimia pääasiassa päävastuullisen tilintarkastajan roolissa, eli tilintarkastuskertomuksen allekirjoittajana. Haastateltavat mainitsevat, että toimivat joissakin toimeksiannoissa pelkästään Manager-roolissa eli projektin vetäjänä, mutta eivät allekirjoita tilintarkastuskertomusta.

Jokainen haastateltava toimii tilintarkastustehtävien lisäksi sisäisen laaduntarkastuksen parissa ja suorittaa sisäisiä laaduntarkastuksia. Kaksi haastateltavista (tilintarkastaja 1 ja 3) ovat olleet viime vuosien aikana (2016-2019) sekä ulkoisen että sisäisen laaduntarkastuksen kohteena.

Taulukko 4 Haastateltavien taustatiedot

Haastattelun tiedot	Työkokemus tilintarkastusalalla	Rooli yrityksessä	Valintaperuste
Tilintarkastaja 1 5.5.2020 1h 7min	20 vuotta	Partner	<ul style="list-style-type: none"> - ulkoisen laaduntarkastuksen kohde - sisäisen laaduntarkastuksen kohde - sisäisen laaduntarkastuksen suorittaja

Tilintarkastaja 2 7.5.2020 1h 9min	9 vuotta	Senior Manager	- sisäisen laaduntarkastuksen suorittaja
Tilintarkastaja 3 7.5.2020 1h 2min	12 vuotta	Senior Manager	- ulkoisen laaduntarkastuksen kohde - sisäisen laaduntarkastuksen kohde - sisäisen laaduntarkastuksen suorittaja

Haastateltavien kanssa käytiin sähköpostikeskustelua tutkimuksen taustoista, tavoitteista sekä haastatteluaiakataulusta. Haastatteluiden runko (liite 1) lähetettiin haastateltaville etukäteen, jotta haastateltavat saivat tarkemman kuvan haastattelun etenemisestä ja aihepiiristä. Kaikkien haastateltavien kanssa käytettiin samaa haastattelurunkoa, siltä osin kuin se sopi haastateltavien työnkuvaan. Haastattelut suoritettiin 5.-7.5.2020 etäyhteyden välityksellä.

Haastattelut suoritettiin pääosin haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Haastattelut nauhoitettiin, jonka jälkeen nauhoitteet litteroitiin sanasta sanaan. Litteroinnista jätettiin pois haastateltavien huokailut, naurahdukset ja tauot puheessa. Sanatarkka litterointi tuki sisällönanalyysimenetelmän hyödyntämistä aineiston analysoinnissa.

Sisällönanalyysi toteutettiin kolmiosaisen prosessin mukaisesti. Sisällönanalyysimenetelmän hyödyntäminen sisälsi aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn sekä teoreettisten käsitteiden luomisen. Analyysi alkoi haastatteluaineistoon perehtymisellä, jonka yhteydessä muodostui kokonaiskuva saadusta aineistosta. Analysoinnin ensimmäinen vaihe oli redusointi eli alkuperäisen datan pelkistäminen. Haastatteluista karsittiin pois tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto ja samalla kerättiin tutkimuksen kannalta merkittäviä kommentteja ylös eri värikoodeja käyttäen. Haastattelurunko oli ennalta järjestetty neljään eri osa-alueeseen: haastateltavien taustatietojen selvitys, tilintarkastuksen laatu, ulkoinen laaduntarkastus ja sisäisen laaduntarkastus, mikä helpotti aineiston läpikäyntiä. Näistä osa-alueista kerättiin tutkimuksen kannalta merkittävimmät asiat ylös erilliseen

tiedostoon, jota hyödynnettiin seuraavassa vaiheessa eli aineiston ryhmittelyssä. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä perehdyttiin tarkasti aiemmin eriteltyihin asioihin etsien niistä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Ryhmittelyn perusteella luotiin taulukoita, joista on nähtävillä haastatteluissa nousseet yhtäläisyydet ja eroavaisuudet. Viimeisenä vaiheena oli aineiston käsitteellistäminen, jonka tarkoituksena oli erottaa tutkimuksen kannalta tärkeä tieto ja muodostaa aineistoa kuvaavat teoreettiset teemat ja käsitteet. Näiden avulla rakennettiin kuvaus tutkimuskohteesta sekä muodostettiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. Tuloksien muodostamisen yhteydessä peilattiin saatuja tuloksia aiempaan teoriaan sekä tehtiin johtopäätöksiä tuloksien vaikutuksista tutkimuskohteelle. (Tuomi & Sarajärvi 2018; Miles ja Huberman, 1994)

6. Tutkimustulokset

Tässä luvussa käydään läpi haastatteluista saadut tulokset. Ensiksi perehdytään laadun määrittämiseen, jonka jälkeen syvennyttään haastateltavien kokemuksiin ulkoisesta ja sisäisestä laaduntarkastuksesta. Samalla käydään läpi laaduntarkastusprosesseja, niistä saatuja tuloksia sekä mahdollisia kehityskohteita laaduntarkastuksien parantamiseksi. Haastattelujen tulokset käydään läpi teorian ja haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä.

6.1 Tilintarkastuksen laatu

Haastatteluiden alussa syvennyttiin tilintarkastajien näkemyksiin laadun merkityksestä osana tilintarkastusta. Lisäksi käsiteltiin korkeaan laatuun vaikuttavia tekijöitä sekä ominaisuuksia, joita sen toteuttaminen edellyttää tilintarkastajalta.

6.1.1 Laadun merkitys

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että tilintarkastuksen laadun määrittely on haastava kysymys myös alan ammattilaisille. Tilintarkastuksen laatu on kaiken lähtökohta, joka nähdään keskeisenä osana toimintaa. Laadulla on vaikutusta koko toimialaan ja sen uskottavuuteen.

”Käytännössähän se on tiivistäen licence to operate, eli ilman sitä meillä ei oo asiakaskunnan luottamusta tai yhteiskunnan luottamusta -- eli siinä mielessä ollaan kaikki tilintarkastajat samassa veneessä, jos jonkun laatuun kohdistuu tai yleisesti tilintarkastuksen laatuun kohdistuu kritiikkiä, niin se helposti sitten kaikkien muroihin sataa sitten, että se on tosi keskeinen asia.” (Tilintarkastaja 2)

Haastatteluissa nousee esille kaksi eri näkökulmaa laadun arvioimissa. Tilintarkastuksen laatua voidaan arvioida joko tilintarkastajan tai asiakkaan näkökulmasta. Tilintarkastajien näkökulmasta laadukas tilintarkastus nähdään ISA-standardien mukaisena tarkastuksena. Asiakkaan kokema laatu saattaa sen sijaan liittyä esimerkiksi asiakaspalvelullisiin tekijöihin, kuten asiakkaiden kysymyksiin vastaamiseen ajallaan, asiantuntevien neuvojen antamiseen ja ohjeistukseen

sekä siihen, että asiakkaalle annetaan riittävästi aikaa valmistautua.

” -- asiakas ei koe välttämättä saavansa laadukasta tarkastusta silloin, jos tehdään metodologisesti erittäin hyvää tarkastusta, että siinä voi olla tällainen odotuskuilu” (Tilintarkastaja 3)

Tilintarkastajan ja asiakkaan näkemys tilintarkastuksen laadusta ovat usein ristiriidassa, josta muodostuu odotuskuilu tilintarkastajan ja asiakkaan välille.

”Eli asiakashan näkee vähän niin kuin jäävuoren huipun, eli monesti näkee sen kertomuksen ja siihen muodostuukin usein tää kuuluisa odotuskuilu, eli mitä tilintarkastaja käsittää laadukkaalla tilintarkastuksella ja miten asiakas käsittää sen.” (Tilintarkastaja 2)

Odotuskuilu johtuu usein siitä, että asiakas ei näe kaikkea sitä, mitä tilintarkastus pitää sisällään, joka voi aiheuttaa haasteita esimerkiksi tilintarkastuspalkkioista puhuttaessa. Tämän vuoksi asiakkaan informointi tarkastusprosessin aikana nousee merkittävään rooliin, jotta asiakas ymmärtäisi sen, mitä tehdään ja miksi. Vaikka asiakkaan näkökulma laadukkaasta tarkastuksesta saattaa olla ristiriidassa standardien mukaisen tarkastuksen kanssa, metodologian ja standardien mukaisen tarkastuksen nähdään kuitenkin edesauttavan asiakasta, sillä laadukkaasti suoritettu tarkastus luo luottamusta asiakkaan sidosryhmille, kuten rahoittajille, toimittajille ja asiakkaille.

Yhdessä haastattelussa nousee esille myös laadun merkitys tietynlaisena kilpailukeinona, vaikka se ei Suomessa vielä näy kovin selkeästi pienen markkina-alueen vuoksi.

”-- nykyäänhän myös tarjouskilpailussa entistä enemmän asiakkaat pyytää näitä laadunvalvontaraportteja eri Big4:en osalta -- se on hiljalleen on kääntymässä siihen, että laatu on oikeesti jonkinlainen kilpailutekijä tai että sillä voidaan erottua” (Tilintarkastaja 2)

6.1.2 Laatuun vaikuttavat tekijät

Kaikki haastateltavat mainitsevat laatuun vaikuttavaksi tekijäksi substanssiosaamisen sekä tilintarkastustiimin. Esille nousevat myös asiakkaan ymmärrys, tehokkuus sekä palkkiotaso. Alla olevassa taulukossa on esitetty kaikki haastatteluissa esille nousseet tekijät, joiden nähdään vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun.

Taulukko 5 Laatuun vaikuttavat tekijät

	Tilintarkastaja 1	Tilintarkastaja 2	Tilintarkastaja 3
Substanssi-osaaminen ja kokemus	X	X	X
Tiimi	X	X	X
Asiakkaan ymmärrys tilintarkastuksesta		X	X
Palkkiotaso	X		X
Tehokkuus		X	X
Käytettävä aika	X		
Analyyttisyys			X
Kunnianhimo	X		
Pitkäjänteisyys ja tarkkuus		X	

Yhdeksi keskeiseksi tekijäksi nousee substanssiosaaminen, jolla tarkoitetaan ISA-standardien, lakien ja asetusten sekä tilintarkastusyhteisön metodologian osaamista. Substanssiosaamista testataan osittain jo tilintarkastajan auktorisoinnin yhteydessä, mutta tämän lisäksi sillä tarkoitetaan myös edellä mainittujen osa-alueiden soveltamista tarkastuksessa. Substanssiosaamiseen voidaan sitoa yhteen myös tilintarkastajan kokemus, joka näkyy esimerkiksi taitona havaita osa-alueet, joihin on syytä kiinnittää tarkastuksessa enemmän huomiota sekä

tunnistaa osa-alueet, jotka voidaan perustellusti jättää vähemmälle tarkastukselle ja täyttää kuitenkin laatukriteerit.

Toiseksi merkittäväksi tekijäksi nousee tilintarkastustiimi ja sen rakenne. Big4-yhtiöissä on tyypillisesti henkilöitä, jotka ovat olleet alalla pitkään sekä henkilöitä, joilla on vähemmän kokemusta. Laadukas tilintarkastus edellyttää sopivaa yhdistelmää eri kokemustaustoja tilintarkastustiimiltä. Toimeksiannon managerin tai projektin vetäjän tulee huomioida tiimin jäsenten uratasoa vastaavat tehtävät ja roolit.

”Siellä pitää olla uratason mukaisesti roolitukset ja tehtävät, ettei siellä leipiinnytä, että tulee riittävästi haasteita ja oppimismahdollisuuksia ja just, että se on motivoivaa ja ettei ihmiset ylikuormitu ja että saadaan sitä talenttia kasvatettua.” (Tilintarkastaja 2)

Tiimin lisäksi esille nousee myös käytettävissä oleva tiimin ulkopuolinen asiantuntemus. Ulkopuolinen asiantuntemus tukee haastavissa ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa, jossa tilintarkastajan oma asiantuntemus ei yksinomaan riitä.

Haastatteluissa tilintarkastuksen laatuun vaikuttavaksi tekijäksi nousee myös asiakkaan näkemys tarkastuksesta. Haastateltavien mukaan haasteeksi nousee usein asiakkaan tiedonpuute siitä, mitä laadukas tilintarkastus edellyttää. Asiakkaan voi olla hankala ymmärtää, mistä tilintarkastuspalkkio muodostuu, jos ei ymmärrä itse tilintarkastusprosessia. Laadukas tilintarkastus edellyttääkin, että asiakas saadaan ymmärtämään, mitä laadukas tilintarkastus käytännössä vaatii.

Tilintarkastuksen palkkiotasolla nähdään myös olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Koska kyse on kilpaillusta alasta, tarkastuksen aiheuttama kustannus ja siitä saatava tuotto täytyy olla tasapainossa. Riittävä palkkiotaso mahdollistaa laadukkaan tarkastuksen. Lisäksi laadukas tarkastus edellyttää, että tiimin eri tasoilla on riittävästi aikaa tarkastuksen suorittamiseen. Palkkiotason, laadun ja käytettävän ajan yhteensovittaminen luo kuitenkin haasteita.

”Tässä kun puhutaan, mikä on laadun, mikä merkittävä asia on pitkän aikavälin haasteena tilintarkastusalalla, että koska nämä laatuvaatimukset lisääntyvät kovasti sekä sisäisesti että ulkoisesti, mutta samassa suhteessa tilintarkastuspalkkiot eivät lisäänty, tää on vähän semmoista näkymätöntä työtä, mikä ei

asiakkaalle näy.” (Tilintarkastaja 2)

Haastatteluissa nousee esille myös tehokkuuden vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Tehokkuutta voidaan arvioida sen mukaan, onko tilintarkastus suoritettu strukturoidusti ja onko käyttävät panokset kohdistettu riskilähtöisesti ja oikeisiin kohtiin. Tehokkuus edellyttää keskittymistä oikeisiin asioihin siten, että riittävä laatutaso saavutetaan ja asiat tehdään järkevästi ilman, että kannattavuus kärsii. Tehokkuuden toteuttaminen nousee kuitenkin joissakin toimeksiannoissa haasteeksi.

”Voidaan mennä laadussa joskus jopa ylilaatuun, ja sitten se näkyy sen kyseisen toimeksiannon heikkona kannattavuutena -- on laadukkaasti ja hyvin tehtyjä toimeksiantoja, mutta kannattavuus on kärsinyt sen vuoksi, että tehdään hyvää työtä.” (Tilintarkastaja 3)

Tilintarkastuksen laatuun nähdään liittyvän myös yksittäisen henkilön yksilölliset ominaisuudet.

” -- hyvältä tilintarkastajalta ja laadukkaalta siinä samalla tarvitaan semmoista analyttisyyttä ja kykyä nähdä kokonaisuuksia ja pikkasen laajempaa näkökulmaa -- pitäis aina miettiä vähän niin kun kokonaisuutena sitä tilinpäätöstä ja jopa miettiä sitä olennaisuus näkökulmaa aina, että mikä asia on oikeasti olennainen jonkun tilinpäätöksen kannalta ja mikä taas välttämättä ei oo. Eli tavallaan näkee metsän puilta, voisi olla se semmoinen lyhyesti kuvattuna.” (Tilintarkastaja 3)

”No mun mielestä se edellyttää tiettyä, voisiko sitä sanoa kunnianhimoksi, että haluaa tehdä tai oisko se sitten pedanttiutta vai mitä, mutta haluaa tavoitella sitä korkeaa laatua. Vähän semmoista, että asettaa itselle riman sellaiselle tasolle, että se edellyttää, että teet korkeaa laatua” (Tilintarkastaja 1)

”Varmaan tämmöinen tyypillinen akateeminen, vähän pitkäjänteisyyttä omaava, myöskin monotonista työtä sietävä ja asioihin vihkiytyvä tarkastaja, joka sitten tekee sen taustatyön huolellisesti, pitkäjänteisesti ja tarkasti. Eli vaatii semmoista sietoa rutiineista ja muuta, mutta sitten toki, kun tullaan näihin projekti ja tiiminäkökulmiin niin se on entistä enemmän semmoista sosiaalista tiimityöskentelyä, jossa yhden ihmisen tiedot eivät yksin aina riitä, vaan tarvitaan sparrailua ja yhteistyötä, -- tää on jatkuvasti nykyisyydessään entistä enemmän tiimityötä”

(Tilintarkastaja 2)

Näiden edellä esitettyjen tekijöiden lisäksi haastattelussa ilmeni laadunvalvontajärjestelmän vaikutus tilintarkastuksen laatuun, jonka mukaan laatuun vaikuttaa myös se, minkälaiset rakenteet yrityksessä on muodostettu.

” -- minkälainen työkuorma ihmisille muodostetaan ja mitä ihmisiä otetaan ylipääntään taloon, ne on aika merkittäviä kysymyksiä sen kannalta, että mihin suuntaan se laatu niin kun yhtiössä lähtee.” (Tilintarkastaja 2)

6.2 Ulkoinen laaduntarkastus

Ulkaisen laaduntarkastuksen osalta käydään läpi haastateltavien näkemyksiä yleisellä tasolla ulkoisesta laaduntarkastuksesta. Sen lisäksi poraudutaan haastateltavien henkilökohtaisiin kokemuksiin laaduntarkastuksen kohteena olemisesta, laaduntarkastusprosessista ja tuloksista sekä mahdollisista kehityskohteista.

6.2.1 Näkemys ulkoisesta laaduntarkastuksesta

PRH:n suorittamat laaduntarkastukset koetaan hyvin tärkeäksi tilintarkastaja-ammattikunnan uskottavuuden säilymisen kannalta. Koska kyseessä on rajoitettu ammatti, pidetään tärkeänä, että on olemassa sekä tilintarkastajista että asiakkaista neutraali taho, joka valvoo tilintarkastajien toimintaa. Haastatteluista käy ilmi, että laaduntarkastuksiin suhtaudutaan vakavasti sekä kunnioittavasti ja niiden tuloksista ollaan hyvin kiinnostuneita.

”PRH:n laaduntarkastukset on ehdottoman tarpeellisia. Mä koen ne tarpeelliseksi just tän ammattikunnan tietynlaisen uskottavuuden kannalta. -- Niin jotta auktorisoinnin ikään kuin uskottavuus ja hyvä maine säilyy, niin kyllä meidän täytyy ensinnäkin ylläpitää sitä laatua ja altistaa itsemme tällaiselle laaduntarkastukselle.”(Tilintarkastaja 1)

Haastatteluiden mukaan PRH:n tarkastukset tukevat pääosin korkean laadun toteutumista, sillä laaduntarkastuksissa arvioidaan noudattaako toiminta hyvää

kirjanpito tapaa, joka taas sisältää ISA-standardien mukaisen toiminnan. Vaikka laaduntarkastuksien uskotaan pääosin tukevan korkean laadun toteutumista, keskusteluissa nousee esille muutaman kerran näkemykset laaduntarkastuksia suorittavien henkilöiden ammattitaidosta.

”Se mikä siinä vähän, ei siis välttämättä ole relevantti mittari kauanko on ollut alalla ja niin edelleen, mutta kyllä se kuitenkin välillä tuntuu, että siellä on melko lyhyellä tilintarkastuskokemuksilla olevia henkilöitä tekemässä laaduntarkastusta. -- tarkastusdokumentaation täytyy olla sellaista, että kokenut tilintarkastaja pystyy sitä tulkitsemaan ja lukemaan sen perusteella onko tehty riittävästi työtä. Sen kannalta olisi äärettömän tärkeää, että valvojalla on palveluksessa ne henkilöt, jotka tämän kriteerin täyttävät.” (Tilintarkastaja 1)

Myös PRH:n tarkastuksien rotaatiovaatimusten nähdään tukevan korkean laadun toteutumista. Rotaatiovaatimusten mukaan tilintarkastajat joutuvat ulkoisen laaduntarkastuksen joka kolmas tai kuudes vuosi, riippuen onko henkilö päävastuullisen tilintarkastajan roolissa PIE-yhteisössä. Rotaatioaika tilintarkastajien laaduntarkastuksien suorittamisesta ei ole vielä täytynyt, jonka vuoksi kaikkia tilintarkastajia ei ole keretty määräämään laaduntarkastukseen. Laaduntarkastuksia suorittavien henkilöiden määrän vähäisyys sekä tarkastuskohteiden paljous herättävät kuitenkin spekulointia siitä, kuinka PRH kerkeää toteuttamaan vaadittavat tarkastukset aikavaatimusten sisällä.

”Tää on ihan mun henkilökohtaista spekulointia, mutta jos on paljon tarkastettavia, niin halutaanko se tarkastus, että saadaan se rotaatio pyörimään, niin saattaa olla painetta kohdentaa tarkastuksia niihin pieniin toimeksiantoihin, niin saadaan kattavuutta tarkastaja kohtaisesti. Se on tota, ei perustu mihinkään faktoihin, mutta mielenkiintoinen kysymys mun mielestä.” (Tilintarkastaja 2)

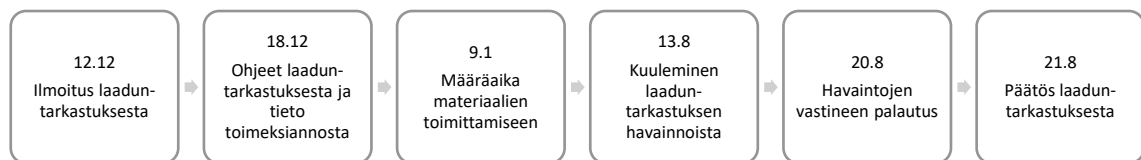
6.2.2 Ulkoinen laaduntarkastusprosessi ja tulokset

Haastateltavien mukaan laadunvalvontaprosessi lähtee käyntiin PRH:n ilmoituksella määräyksestä laaduntarkastukseen, jonka jälkeen tarkastuksen kohteelle tulee tiedoksi toimeksianto, jota tarkastus koskee. Materiaalien toimittamiseen on aikaa muutama viikko, jonka jälkeen toimitetaan vielä muutama

perustietolomake.

”Pidän niitä itse ehkä tarpeettomina, koska kaikki on siinä tarkastusdokumentaatioissa olemassa ja tällainen ylimääräisten lomakkeiden täyttö on hieman hankalaa, koska terminologia on hieman erilaista kuin täällä meillä käytetään ja ylipäättään, ei ollut kauhean selkeitä ne lomakkeet, että siinä mun mielestä viranomaisen jonkun verran siirsi työtään. Sen sijaan, että he itse kävisivät sitä dokumentaatiota läpi, niin niitä samoja asioita piti toistaa hieman toisessa muodossa näihin lomakkeisiin.” (Tilintarkastaja 1)

Haastateltavien mukaan materiaalien toimittamisen jälkeen kului noin kahdeksan kuukautta, kunnes PRH:ltä tuli ilmoitus ”kuuleminen laaduntarkastuksen havainnoista”. Ilmoituksen yhteydessä toimitettiin havaintoluettelo, jos laaduntarkastuksessa oli tehty havaintoja. Havaintoja oli mahdollista kommentoida vastineella, ennen kuin PRH teki päätöksen laaduntarkastuksen tuloksesta. Vastine havainnoista piti toimittaa PRH:lle noin viikon kuluessa ilmoituksesta. Tämän jälkeen PRH toimitti päätöksen, jossa vahvistettiin tarkastuksen tulos. Kuviossa 2 esitetään laaduntarkastusprosessin eteneminen päivämäärätasolla.

Kuvio 2 Ulkoinen laaduntarkastusprosessi ajallisesti

Kuviossa 2 esitetyn prosessikuvauksen arvioinnissa tulee huomioida, että kyseisessä laaduntarkastuksessa ei ollut lainkaan havaintoja, joten vastinetta ei tehty ja päätös laaduntarkastuksen tuloksesta tuli heti kun määräaika mahdollisen vastineen toimittamiseen oli päättynyt. Myös tilintarkastajan 1 laaduntarkastusprosessi eteni vastaavalla tavalla.

Ulkoinen laaduntarkastuksen kohteena olleet haastateltavat kuvailivat prosessia seuraavasti:

”Jos sitä muutamalla sanalla analysois, niin hyvin etäinen, virkamiesmäinen, kasvoton prosessi.” (Tilintarkastaja 3)

”Omalta kohdalta prosessi kesti kohtuullisen ajan, on kuitenkin tapauksia, joista

olen tietoinen, että ovat kestäneet lähes vuoden, mikä on mielestäni aivan liian pitkä aika. Siihen voi olla omat syynsä, mutta ehkä tossa jo vähän kritisoin sitä, että he teetti ylimäärästä työtä siinä alkuvaiheessa.” (Tilintarkastaja 1)

Laaduntarkastuksesta saadut tulokset herättävät haastateltavissa ristiriitaisia tunteita, vaikka molempien kohdalla tulos on ollut hyväksytty.

”-- mulla ei ole mitään käsitystä siitä, että mitä ne on käytännössä tehnyt ja mitä niillä on ollut tai mitä ne on miettinyt, että onko jossain ollut jotain asioita, joita voisi parantaa. -- ei jäänyt kauheasti käteen tästä ulkoisesta laaduntarkastuksesta, muuta kun toivottu lopputulos” (Tilintarkastaja 3)

Tilintarkastajan 3 kommentti viittaa PRH:n tapaan kommunikoida. Hänen kohdallaan PRH:n havainnot laaduntarkastuksesta olivat vähäiset, joilla ei ollut vaikutusta laaduntarkastuksen tulokseen. Näin ollen havaintoluetteloa ei edes toimitettu, vaan se olisi pitänyt pyytää erikseen.

”Ja tää oli siis käytännössä se kommunikaatio, joka sieltä tuli. Yksi kirje ja tähän ei sitten tarvinnut vastata, kun ei ollut mitään mitä vastata.” (Tilintarkastaja 3)

Vaikka haastateltavien omat tulokset olivat mieluista, haastatteluissa nousee esille tapaukset, joissa havaintoja on ollut, mutta tulokset eivät ole olleet yhtenäiset tarkastuksen kohteena olevan tilintarkastajan kanssa.

”-- on joitakin tapauksia, en puhu nyt omasta puolestani, mutta joissa on vaikea ymmärtää, mistä se tulos on tullut. Mikä on sitten taas vähän huolestuttavaa, että kohteena oleva yhteisö ei ymmärrä tai ole samaa mieltä. -- Osa on kirjoitettu ehkä sillä tavalla, että niistä on vaikea saada irti sitä, et mitä sillä oikeasti halutaan sanoa. Ja valitettavasti osa on semmoisia, joista jää erimielisyys. Valvoja on tehnyt tulkinnan näin ja tehnyt havainnon näin, ja tilintarkastaja voi olla eri mieltä asiasta. Ja tämmöistä erimielisyyttä ei pääse ikään kuin sovittamaan tai yhteistä näkökantaa ei välttämättä saavuteta, jos ei haluta lähteä valittamaan päätöksestä” (Tilintarkastaja 1)

Vaikka tilintarkastajalle annetaan mahdollisuus tehdä vastine tehdyistä havainnoista ja perustella oma toimintansa, se ei välttämättä tarkoita, että PRH:n havainto muuttuisi.

”Sitten ollaan vähän semmoisessa inttämistilanteessa, että me sanotaan juupas se on näin ja sen sitten valvoja ei kuitenkaan kuuntele sitä. Se kumpi on oikeassa ja kumpi väärässä on tietysti tapauskohtaista aina, mutta se on hankaluus tässä.”
(Tilintarkastaja 1)

6.2.3 Ulkoisen laaduntarkastuksen kehittämiskohteet

Ulkoisen laaduntarkastuksen kehittämiskohteet käsittelevät jo esille tuotua keskusteluyhteyden, mutta myös ohjaavan vaikutuksen puuttumista prosessissa. Keskusteluyhteyden puutoksella nähdään olevan merkittävä vaikutus varsinkin tilanteissa, joissa tilintarkastaja ja tarkastusta suorittava henkilö ovat erimieltä. Keskusteluyhteyden lisäämistä toivotaan myös palautteen toivossa. Haastateltavat kuitenkin kokevat, että ovat saaneet hyvin tukea ja palautetta oman ketjun sisäisien toimintojen ja informoimisen kautta.

”No ehkä mun mielestä juurikin se, että siinä olisi jonkin näköinen henkilökohtainen kontakti ja ainakin joku palautekeskustelu -- että saisi ees vähän kuulla, että mitä he on tehnyt ja tarkemmin avata sitä prosessia sitten. Se jäi vähän sillei mysteeriksi se, että miten ne sitä laaduntarkastusta tekee. Se olis ollut ihan kiva kuulla laaduntarkastajilta suoraan, eikä vaan sitten meidän talon sisäisesti jossain briefing tilaisuudessa, jossa taas, talon sisäisesti tää meillä hoidettiin hyvin, -- niin olis voinut loppukeskustelu olla paikallaan.” (Tilintarkastaja 3)

”Eli nyt kun tilintarkastusvalvonnan tehtävänä on, se lukee muistaakseni ihan siellä laissa, että valvonta, ohjaus ja hyväksyminen, niin ei ne sitä ohjaustehtävää ainakaan tällä tavalla käytännössä toteuta, sillä tästä puuttuu täysin keskusteluyhteys. Sieltä tulee kirjallisia kysymyksiä, joihin vastataan kirjallisesti. Ja koska totta kai kaikilla tilintarkastajalla on ensisijainen tavoite päästä tästä läpi, vaikka sitten raamit kaulassa, kunhan läpi. Niin totta kai, kun sieltä tulee kysymyksiä, niin sitä on puolustusasemissa sitten heti, jolloin se ei ehkä ole kauhean hedelmällinen maaperä sille, että sitä voitaisiin käydä asioita läpi ja saada jotain ohjaavaa palautetta siitä myös.” (Tilintarkastaja 1)

Lisäksi haastatteluissa nousee esille jo aiemmin mainittu laaduntarkastuksen kesto, joka on suhteellisen pitkä. Vaikka haastateltavat toteavat heidän oman

tarkastuksensa kestonsa kohtuulliseksi, on tiedossa tapauksia, joissa prosessi on kestänyt huomattavasti pidempään.

”Siellä on tapauksia, joissa laaduntarkastus on kestänyt vuoden ja jopa pidempään -- toki se on julkisen vallan käytöstä viime kädessä, että jonkun hallintolain käyttölaki on kai olemassa, joka mikä sitten antaa viranomaisille kaikenlaisia mahdollisuuksia, mutta mun mielestä ruvetaan menemään jo hyvän hallintotavan tuolle puolelle, jos käsittelyajat on näin pitkiä. Se on ehkä se suurin puute.” (Tilintarkastaja 1)

Vaikka haastatteluissa nousee esille useita merkittäviä kehityskohteita, PRH:n toiminta nähdään hyvin tärkeänä ja toiminnan uskotaan kehittyvän tulevaisuudessa.

”-- varmasti se maturiteettitaso PRH:llä kasvaa, eli tota, kun he ovat vasta 3-4 vuotta tässä ollut, niin se ihan varmasti kehitty ja yhteistyö muiden maiden regulaattorien kanssa osaltaan vahvistaa.” (Tilintarkastaja 2)

Haastateltavat eivät ole olleet aiemmin ulkoisessa laaduntarkastuksessa, mutta alalla pitkään työskennelleenä näkevät ulkoisen laadunvalvonnan siirtymisen PRH:lle positiivisena asiana. Valvontaviranomaisen muutos on vaikuttanut muun muassa materiaalien toimittamiseen ja käytännön prosessiin.

”Ja toinen merkittävä muutos on se, mikä mun mielestä tilintarkastusalan kanalta on tärkeä ja muutos hyvään suuntaan, se että maallikkolaaduntarkastuksesta luovuttiin. Maallikkolaaduntarkastuksella tarkoitan nyt sitä, kun ammatissa toimivat tilkkarit tai niitä käytettiin alihankkijoina, eli he tekivät laaduntarkastuksia näihin pieniin toimijoihin. Siitä on luovuttu ja kaikki tehdään virkamiestyönä, joka on äärimmäisen tärkeä. Ja kolmas on että, en nyt osaa sanoa mistä se johtuu, mutta kyllä PRH on varmaan pitänyt korkeammalla rimaa kuin Keskuskauppa-mari aiemmin. Tää on mun tämmönen näppituntuma.” (Tilintarkastaja 1)

6.3 Sisäinen laaduntarkastus

Sisäisen laaduntarkastuksen osalta selvitettiin haastateltavien näkemyksiä laaduntarkastuksista ja perehdyttiin laaduntarkastusprosessiin, josta on yleisesti ottaen heikosti saatavilla tietoa. Sen lisäksi käytiin läpi laaduntarkastuksesta saatavia tuloksia ja niiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun sekä mahdollisia kehityskohteita sisäiseen laaduntarkastusprosessiin.

6.3.1 Näkemys sisäisestä laaduntarkastuksesta

Sisäinen laaduntarkastus nähdään tärkeänä osana tilintarkastusyhteisön toimintaa. Se on osa riskien hallintaa, jonka avulla on mahdollista pitää riskit kohtuullisella tasolla, mutta myös tapa kommunikoida yhtiön johdolle laadun tärkeyttä toiminnassa. Sisäinen laaduntarkastus nähdään yleisesti laatua parantavana toimenpiteenä yhtiössä, ainakin tilintarkastajan näkökulmasta.

”Kyllä se on tosi, todella yksityiskohtaista ja tarkkaa.” (Tilintarkastaja 2)

”Toi sisäinen laaduntarkastukseen niin se ei, se tukee meidän metodologian kirjaimellista noudattamista, mutta se ei välttämättä paranna lainkaan asiakkaan kokemaa laatua, koska ne on taas niin ristiriidassa -- se metodologia ajaa meidät helposti tekemään pieniä asioita ja sitten saattaa se kokonaisuus joskus vähän ehkä hukkaa, ihan sen metodologian vuoksi.” (Tilintarkastaja 3)

Jokaisella Big4-yhteisöllä on kansainvälisesti sama vaatimustaso sisäisissä laaduntarkastuksissa, jonka vuoksi niiden nähdään olevan hyvinkin tiukkoja, sillä samoja kriteerejä käytetään myös muissa maissa, joissa yritysten kokoluokat ovat huomattavasti suurempia kuin Suomessa. Vaikka vaatimustaso on korkea, nähdään laadun kuitenkin parantuvan koko ajan. Sisäisten laaduntarkastuksien tuloksien vertaaminen vuosittain saattaa kuitenkin olla jopa vähän paradoksaalista, sillä kriteerit nousevat koko ajan, mutta laaduntarkastuksien tulokset eivät. Näin ollen tulokset saattavat jopa heikentyä, vaikka työpapereiden taso selvästi nousee vuosi vuodelta.

”Eli voidaan sanoa, että se, tää on tavallaan vähän semmoista jatkuvaa riman nostoa ja sen tavoittelua ja tänkin vuoksi on se globaali, että tää rima asetetaan

meillä todella korkeelle, että me ollaan, kyllä siinä saa kovasti ponnistella, että se saavutetaan.” (Tilintarkastaja 2)

”-- eipä voi välttyä siltä, että on välillä kuullut kommentteja, että on vähän liiankin tiukkaa, mikä tota on ihan ymmärrettävä kommentti siinä mielessä, että jos me itsellemme rakennamme kauheen niinku korkeat laatuvaatimukset, niin me sitten kilpailemme itsemme ulos markkinoilta, koska ei ole mahdollista tehdä kustanustehokkaasti niitä tarkastuksia.” (Tilintarkastaja 1)

Toisaalta kuitenkin todetaan, että näiden kriteerien täyttämiseksi on kehitetty monia työpapereita, jotka ohjaavat tarkastusta keskeisiin aihealueisiin ja huomioimaan merkittäviä seikkoja.

”-- tilintarkastustiimejä kyllä tuetaan huomattavan hyvin, jos vaan toimii tän viitekehyksen tai niiden puitteissa -- kyllä niillä ihan hyvät onnistumismahdollisuudet on annettu ja se kyllä näkyy.” (Tilintarkastaja 2)

Haastateltavat toteavat, että heidän oma toimintansa sisäisen laaduntarkastuksen suorittajan roolissa on vaikuttanut myös heidän näkemyksiinsä olla sisäisen tarkastuksen kohteena. Tarkastuksen kohteen ja tarkastusta suorittavan henkilön välisen dialogin nähdään mahdollistavan oppimista molempiin suuntiin.

”-- myöskin kun on laaduntarkastuksia tehnyt, niin sieltä voi myöskin oppia jotain, että sieltä on itseasiassa tullut niinkin päin, että laaduntarkastajakin oppii joskus jotain esimerkiksi tehokkaita tarkastustapoja ja metodeja -- meillä kuitenkin on ketjussa yhtenäinen metodologia, niin se, että miten sitä sitten voi soveltaa, joka edelleen on laadukasta, niin mun mielestä sieltä tapahtuu sitä kehittymistä molempiin suuntiin ja oppimista.” (Tilintarkastaja 3)

”En voi kieltää, etteikö siinä välillä voisi olla tiukkojakin keskusteluita, koska siinäkin, vähän niin kuin ulkoisessakin pyrkii selviytymään kuivin jaloin, vaikka väkisin, joka on vähän, ei ehkä kovin hedelmällinen lähtökohta näille keskusteluille, mutta kuitenkin, kyllä se kuitenkin tarjoaa mahdollisuuden myös oppia.” (Tilintarkastaja 1)

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että tarkastuksen kohteiden suhtautuminen laaduntarkastukseen vaihtelee henkilötasolla. Näkemyksien nähdään kuitenkin

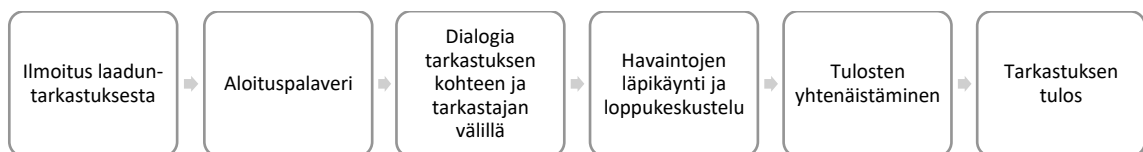
muuttuneen viime vuosien aikana.

”-- se vaihtelee ehkä henkilötasolla aika paljon, jotkut suhtautuu siihen positiivisemmin kuin toiset. Ja mitä nyt mun ymmärryksenä asiasta on, niin tota ehkä sillei neutraalisti, vaikka kyllähän sitä kaikki aina vähän niinkun pelkää ja näin, mutta tota, varmaan enemmän ehkä jopa, mun mielikuvan mukaan enemmän pelätään sitä PRH:n laaduntarkastusta.” (Tilintarkastaja 3)

”Jotkut henkilöt saattavat esimerkiksi kokea, että ovat tulleet hyvinkin epäreilusti kohdelluiksi ja näin, joka varmasti vaikuttaa siihen, kuinka näihin asioihin suhtaudutaan. Mutta kyllä tässä taas näkisin, kuinka meidän johto kommunikoi näitä asioista, kyllähän he on varsin johdonmukaisia ja pitävät näitä asioita merkityksellisenä ja tärkeänä. Ja on tässä paljon mun mielestä tapahtunut muutosta viime vuosien aikana, että niinku laaduntarkastusten rooli ja tärkeys ehkä laajemmin niinku hyväksytään. Se ei ole pelkästään sitä, että joku tulee kritisoimaan sun työtä, vaan nähdään myös muitakin ulottuvuuksia.” (Tilintarkastaja 1)

6.3.2 Sisäinen laaduntarkastusprosessi ja tulokset

Tilintarkastajat, jotka antavat tilintarkastuskertomuksia joutuvat tietyin väliajoin sisäisen tarkastuksen kohteeksi. Laaduntarkastusprosesseissa ilmenee pieniä eroavaisuuksia haastateltavien välillä, mutta alla olevassa kuviossa 3 on esitetty yleiskuvaus prosessin etenemisestä.

Kuvio 3 Sisäinen laaduntarkastusprosessi

Sisäinen laaduntarkastusprosessi lähtee käyntiin ilmoituksesta sisäisen laaduntarkastuksen kohteeksi määrittämisestä. Lähtökohtaisesti laaduntarkastus suoritetaan toimeksiantoon, josta on annettu jo tilintarkastuskertomus. Yhdessä haastattelussa nousee kuitenkin esille yhtiön toimintatavan muutos, jossa laaduntarkastuksia pyritään suorittamaan yhä enemmän käynnissä oleviin tarkastuksiin. Tämän nähdään hyödyntävän enemmän tiimiä, mutta toisaalta taas luo

aikataulullisesti haasteita.

Tarkastusprosessi lähtee käyntiin tarkastuksen kohteen ja tarkastuksen suorittajan aloituspalaverista. Tarkastajien määrä riippuu toimeksiannon kokoluokasta. Isoissa toimeksiannoissa tarkastustiimissä voi olla useampi henkilö, kun taas pienen kokoluokan tarkastuksissa tarkastuksen suorittaa yksi henkilö. Isoissa toimeksiannoissa on myös tyypillistä, että tarkastuksen suorittaja tulee ulkomailta, kyseisen ketjun toisessa maassa sijaitsevasta toimistosta.

Jokaisessa tarkastuksessa määritellään toimeksiantokohtaisesti painopistealueet, joihin tarkastuksessa keskitytään. Painopistealueiksi valitaan usein osa-alueita, joihin kohdistuu merkittävä tai korkea riski. Tarkastusta voidaan painottaa myös osa-alueisiin, joissa on havaittu yhtiötasolla yleisesti parannettavaa. Tarkastus sisältää työpapereiden läpikäyntiä ja arviointia kysymyspatteriston avulla. Kysymyspatteristo sisältää ohjaavia kysymyksiä, joihin tarkastusta suorittavan tulee vastata tehdyn tarkastuksen perusteella. Tarkastuksen aikana tarkastuksen suorittaja esittää tarvittaessa lisäkysymyksiä tarkastuksen kohteelle. Keskustelua käydään sekä suullisesti että kirjallisesti.

”-- ensin joku asia saattaa olla alkuun havainto, mutta sitten todetaankin ja keskustellaan, miksi jokin dokumentaatio on tehty tietyllä tavalla, niin sitten se havainnon luonne muuttuukin, eikä välttämättä enää ookkaan havainto.” (Tilintarkastaja 3)

Tarkastuksen havainnot käydään tarkastuksen kohteen kanssa läpi loppukeskustelussa. Loppukeskustelussa käsitellään, minkälaisia tehdyt havainnot ovat, onko jotain vinkkejä tai ohjeistusta toiminnan parantamiseen ja miten voisi jatkossa kehittyä. Havainnot on esitetty hyvin seikkaperäisesti, joten tarkastuksen kohteelle ei voi jäädä epäselväksi, mistä havainnot ovat tulleet. Haastatteluissa kuitenkin ilmenee, että joidenkin voi olla hyvinkin vaikeaa hyväksyä sitä, että havaintoja on ollut. Loppukeskustelussa keskustellaan tarkastuksen havainnot läpi ja keskustelun päätteeksi sekä tarkastuksen kohteella että tarkastuksen suorittajalla tulee olla yhteisymmärrys havainnoista.

Tilintarkastajan 3 haastattelussa ilmenee, että sisäisessä laaduntarkastuksessa on ruvettu kiinnittämään huomiota myös tehokkuusnäkökulmaan.

”-- nykyään on jopa itseasiassa tehokkuusnäkökulmatkin osana arvioitavia asioita, eli jopa niinkun annetaan kohteelle vinkkejä, jos on tehty ikään kuin ylilaatua tai tehty turhaa, liikaa tarkastustyötä johonkin asiaan tai jos olisi joku toinen keino millä vois tehdä tehokkaammin, niin jopa niitä palautteita annetaan. Ne ei vaikuta, ne tehokkuusnäkökulmat laaduntarkastuksen lopputulokseen, mutta ne on semmoisia lisähuomioita sitten. Elikkä näin lyhyesti sanottuna, jos on tehottomasti tehty tarkastus, niin siitä ei voi saada hylättyä sen takia, että olisi tehty tehottomasti tai liikaa työtä. Siitä ei rangaista, mutta semmoisia vinkkejä voi sitten hyödyntää jatkossa.” (Tilintarkastaja 3)

Laaduntarkastuksessa tehdyt havainnot pisteytetään, jonka mukaan lopullinen arviointi muodostuu. Arviointiin vaikuttaa havaintojen määrä sekä niiden laatu.

”-- kun havainnot on saatu ikään kuin pakettiin, että ne nämä ne nyt on, niin sitten loppujen lopuksi kaikki tarkastukset greidataan tietyllä asteikolla, niin siinä sitten taas on muitakin henkilöitä mukana siinä kohtaa.” (Tilintarkastaja 1)

”-- lopuksi siinä on sitten semmoinen riippumaton moderaatiopaneeli, joka luokittelee ne havainnot eli yhtenäistää. Meillä käydään läpi isossa porukassa niitä havaintoja ja tavallaan tulee semmoinen, että kaikkia vastaavia havaintoja luokitellaan vastaavalla tavalla.” (Tilintarkastaja 2)

Laaduntarkastuksesta saaduilla tuloksilla on vaikutusta sekä laaduntarkastuksen kohteelle että yhteisölle. Haastatteluista ilmenee, että laaduntarkastuksen heikolla tuloksella on johdannaisvaikutuksia tilintarkastajalle. Jos laaduntarkastuksen tulos on hylätty, sillä voi olla vaikutuksia muun muassa bonuksiin. Sen lisäksi hylätyn arvosanan saanut tilintarkastaja ohjataan tekemään koulutuksia niihin osa-alueisiin liittyen, joista on tehty havaintoja. Hylkäyksen myötä tilintarkastajaan kohdistetaan seuraavana vuonna reaaliaikaista laatuasiantuntijoiden arviointia ja ohjausta, jonka avulla pyritään välttämään hylätty tulos seuraavana vuonna.

”-- sitten jos niitä hylättyjä tuloksia tulee toistuvasti, useita peräkkäin, sitten jopa mietitään, voiko kyseinen henkilö toimia päävastuullisena tilintarkastajana, että sillä on myöskin ihan urakehityksen kannalta vaikutusta, että sillä tavalla tärkeä juttu myös sen kannalta, että sitä arvioidaan sitten, sillä voi olla esteitäkin sitten,

jos toistuvasti on huono menestys noissa laaduntarkastuksissa.” (Tilintarkastaja 3)

Laaduntarkastuksien tuloksien muodostamisen jälkeen yhtiössä alkaa jatkotoimenpiteet tehtyjen havaintojen perusteella. Tehtyjen havaintojen perusteella pyritään kehittämään tilintarkastuksessa käytettäviä työpapereita, lisäämään koulutuksia sekä kehittämään toimintaa siten, että havaintokohteista päästään eroon.

”-- nykyään aina, kun toimeksiannoista tehdään havaintoja, niin ruvetaan miettimään, mistä nämä johtuvat -- toki silloin katsotaan isompaa määrää näitä tarkastuksia ja havaintoja ja groupataan niitä ja mietitään kokonaisuuksina, onko jotain toistuvaa. Sen jälkeen mietitään niitä juurisyitä ja sitten kun ne on selvillä, niin sitten lähetään tekemään näitä kehityssuunnitelmia, minkälaisilla keinoilla niitä pystytään parantamaan.” (Tilintarkastaja 2)

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että tilintarkastusprosessi ja tulosten käsittely tapahtuu lähtökohtaisesti saman kaavan mukaisesti, mutta arviointias- teikko on yhtiökohtainen. Yhdessä yhtiössä laaduntarkastuksesta saadaan arvo- sana, toisessa sen sijaan arviointi tehdään kolmiportaisella asteikolla. Yksittäisen laaduntarkastuksen kesto vaihtelee yhtiöittäin noin viikosta muutamaan viikkoon.

Vaikka haastatteluissa keskityttiin toimeksiantokohtaiseen sisäiseen laaduntar- kastukseen, haastatteluista ilmenee, että yhteisöjen sisäinen laadunvalvonta pi- tää sisällään laajan valikoiman myös muita laadunvarmennuskeinoja kuin viralli- sia laaduntarkastuksia.

6.3.3 Kehittämiskohteet

Sisäisen laaduntarkastuksen kehittämiskohteet liittyvät tehtävien toimenpiteiden, tarkastuksen kohteen sekä tarkastuksen suorittajan toiminnan kehittämiseen.

Haastatteluiden perusteella sisäisessä laaduntarkastuksessa tulisi huomioida enemmän toimeksiannon kokoa osana tarkastusta.

”-- kun metodologia on yhtenäinen kaiken kokoisille yrityksille ja sitä arvioidaan periaatteessa samoilla kriteereillä, että pientä asunto-osakeyhtiötä kun pörssiyh- tiötäkin, niin se on semmoinen haaste ja pullonkaula siinä, että ne arviointikriteerit

ehkä pitäisi olla vähän erilaiset sen toimeksiannon luonteen ja riskin mukaan, että pörssiyhtiöissä pitäisi arvioida pikkasen tarkemmalla seulalla kuin jotain pieniriskistä omistajayrittäjäyhtiötä, koska riskit tilintarkastusyhteisölle on myös erilaisia mittakaavassa” (Tilintarkastaja 3)

Kokoluokan huomioimisen lisäksi toivotaan, että tarkastuksessa keskityttäisiin yhä enemmän olennaisiin aihealueisiin, eikä niinkään muodollisuuksiin.

”No kyllähän sitä joskus varmaan ihan aiheestakin on kritisoitu siitä, että se pitäisi olla enemmän ehkä mun mielestä semmoinen riskienhallinta näkökulma, kun pelkkä tällänen housekeeping-harjoitus. Jos on joku lomake, mikä on pakollinen ja joka on jäänyt tekemättä, niin onhan se puute, mutta sitä puutetta pitäisi arvioida siinä toimeksiannon kontekstissa. Se puute sinäänsä voisi olla ehkä jo havainto, mahdollisesti se voisi olla olematta havainto, riippuen siitä, onko se puute, joka oli se lomakkeen tekemättä jättäminen, niin aiheuttanut riskiä siinä toimeksiannossa.” (Tilintarkastaja 1)

Koska metodologia ja arviointikriteerit ovat kaikille samat, aiheuttaa se osakseen negatiivisia tuntemuksia tarkastuksen kohteena oleville, sillä toimeksiannon kokoon nähden tarkastus voidaan nähdä raskaana ja stressaavana. Haastatte luissa tulee kuitenkin vahvasti esille, että tarkastuksia pyritään muuttamaan yhä enemmän siihen suuntaan, että annetaan positiivista palautetta ja pyritään viestimään koko ketjun tasolla siitä, missä on onnistuttu. Sisäisen laaduntarkastuksen toivotaan kehittyvän myös enemmän reaaliaikaiseksi, jotta tarkastuksesta saadut hyödyt olisivat tarkastuksen kohteelle suuremmat ja mahdolliset havainnot voitaisiin korjata vielä meneillä olevaan tarkastukseen.

Sisäisen laaduntarkastuksen kehittämiskohteeksi nousee myös tarkastuksen kohteiden suhtautuminen laaduntarkastukseen. Sisäistä laaduntarkastusta suorittavat toivovat, että tarkastuksen kohteet suhtautuisivat tarkastukseen avoimemmin ja mahdollisesti hyväksyisivät sen, että jokin osa-alue on saattanut jäädä vähemmälle huomiolle, minkä vuoksi havainto on syntynyt.

”Henkilöt ovat hyvin erilaisia, joillekin on äärettömän suuri kynnys hyväksyä sitä, että omassa työssä oli jotakin, joka olisi voinut olla paremmin.” (Tilintarkastaja 1)

”-- ettei se olisi semmoinen peikko se laaduntarkastus, että sitä pelätään

viimeiseen asti ja ollaan kädet ristissä kyynärpäihin asti, ettei se osu omalle kohdalle.” (Tilintarkastaja 3)

Tarkastuksen suorittajat myös toivovat, että tilintarkastajat hakeutuisivat enemmän vapaaehtoisiksi sisäisiin laaduntarkastustoimenpiteisiin, sillä sen avulla on mahdollista parantaa tarkastuksen laatua, saada ohjausta ja tukea sekä varmistua siitä, että omassa toimeksiannossa on kaikki asiat kunnossa.

”Että eihän tässä oo tarkoituksena ketään tikun nokkaan nostaa, vaan nimenomaan vaikka joku saiskin yhden kerran heikon, niin tarkoitus on tukea tätä asiantuntijaa nostamaan tasoa ja organisaationa tää on yhteispeliä, tiimipeliä, että se on sitten meidän kaikkien tehtävä tukea semmoista, jolla on ehkä haasteita ollut.” (Tilintarkastaja 2)

Lopuksi voidaan vielä todeta, että myös sillä, minkälaisia henkilöitä laaduntarkastuksen suorittajaksi valitaan, vaikuttaa laaduntarkastuksen kohteen kokemukseen.

6.4 Laaduntarkastuksien vertailu

Ulkoisen ja sisäisen laaduntarkastuksen suurimpina eroina nähdään kommunikointi prosessin aikana, tarkastuksen kesto sekä saadut tulokset.

Taulukko 6 Laaduntarkastuksien erot

	<i>Ulkoinen laaduntarkastus</i>	<i>Sisäinen laaduntarkastus</i>
Laaduntarkastuksen suorittaja	Viranomainen	Ketjun sisäinen henkilö
Kommunikaatio	Kirjallisesti Ei keskusteluyhteyttä	Kirjallisesti ja kasvotusten Dialogia
Aika	Väh. 8 kk	1-2 vk
Lopputulokset	Yksimielinen päätös	Yhteisymmärrys

Keskusteluyhteyden puutosta pidetään merkittävänä erona laaduntarkastuksia vertaillessa. Ulkoinen laaduntarkastus koetaan myös melko byrokraattisena prosessina, jossa tarkastuksen kohteet usein kokevat, etteivät tule kuulluksi. Sisäinen tarkastus nähdään sen sijaan enemmän dialogina, jossa tarkastuksen kohteen ja tarkastuksen suorittajan välillä on keskusteluyhteys.

”Eli kun (PRH:n) valvoja toimii lain mandaatilla ja sanoin äsken, että on ottanut vähän monopolia siitä, mikä on hyvä tilintarkastustapa ja valvonnan kohteena oleva viime kädessä nöyrtyy siihen, jos tällaisista termiä voidaan käyttää. Näissä meidän sisäisissä, laaduntarkastuksen tekijällä ja laaduntarkastuksen kohteena olevalla täytyy olla tarkastuksen päätteessä yhteisymmärrys havainnosta.” (Tilintarkastaja 1)

Sisäinen laaduntarkastus nähdään lähtökohtaisesti tiukempaan kuin ulkoinen laaduntarkastus, mutta ero näiden välillä on pienentynyt viime vuosien aikana. Tästä huolimatta haastattelussa nousee esille yksi tapaus, jossa ulkoisen ja sisäisen laaduntarkastuksen tulokset ja havainnot ovat olleet ristiriidassa toistensa kanssa.

”On siellä ainakin yks keissi ollut, jossa aika eri linjoilla ehkä oltiin. -- siellä oli meidän mielestä ihan hyvin huomioitu suunnitteluvaiheessa yksi seikka, mihin tilintarkastusvalvonta sitten niinku kiinnitti huomiota ja ei pitänyt riittävänä, vaikka me oltiin sitä mieltä, että se oli hyvin hoidettu dokumentaatiomielessä se asia. Kyllä meillä saattoi jäädä valvojan kanssa erimielisyys tästä, että oliko se asia näin vai ei, mutta näin siinä kävi, että sisäisessä ei siitä ainakaan havaintoa tullut, voi olla, että keskustelivat siitä laaduntarkastuksen kuluessa, mutta ulkoisessa PRH:n kanssa se jäi havainnoksi.” (Tilintarkastaja 1)

Ulkoisen ja sisäisen laaduntarkastuksen painopistealueet vaihtelevat myös toisistaan. PRH määrittelee ennakkoon osa-alueet, joihin tarkastus painottuu. Sisäisessä laaduntarkastuksessa osa-alueet määräytyvät tietyiltä osin toimeksiantokohtaisesti ja riskiperusteisesti. Sisäisessä laaduntarkastuksessa saatetaan arvioida lisäksi esimerkiksi tilintarkastuksen tehokkuutta tai tietojärjestelmiä.

” -- siellä sisäisessä mennään syvemmälle laadunvalvonnoissa, erityisesti voitaisiin ajatella tällaisia tietojärjestelmiin liittyviä tarkastuksia tai tällaisiin

teknisempiin asioihin, joihin taas meillä saattaa osallistua joku sisäinen IT-tarkastaja, mutta ehkä sitä samaa ei tapahdu sitten PRH:n puolella.” (Tilintarkastaja 2)

Sisäinen laaduntarkastus on huomattavasti intensiivisempi prosessi, joka kestää keskimääräisesti 1-2 viikkoa, ulkoisen laaduntarkastuksen kestäessä vähintään 8 kuukautta. Sisäinen laaduntarkastus nähdään yleisesti kehittävämpänä tilintarkastuksen kohteen kannalta, sillä siinä annetaan palautetta niistäkin asioista, jotka eivät välttämättä vaikuta laaduntarkastuksen lopputulokseen.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa selvitettiin Big4-yhteisöissä työskentelevien auktorisoitujen tilintarkastajien näkemyksiä tilintarkastuksen laadusta sekä heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista. Tutkimuksessa haastateltiin kolmea tilintarkastajaa eri Big4-yhteisöistä. Puolistrukturoitujen haastatteluiden avulla selvitettiin, mitä tarkoittaa korkea laatu, mikä on sen merkitys tilintarkastuksessa sekä mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Big4-yhteisöissä työskenteleviin tilintarkastajiin kohdistuu kahdenlaista laaduntarkastusta: PRH:n suorittamaa ulkoista laaduntarkastusta sekä ketjun suorittamaa sisäistä laaduntarkastusta. Tutkimuksessa selvitettiin, millaisia näkemyksiä tilintarkastajilla on heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista ja tukevatko ne korkean laadun toteutumista. Tutkimuksen avulla saatiin muodostettua selkeä kokonaiskuva molemmista laaduntarkastusprosesseista sekä kuultiin tilintarkastajien näkemyksiä kehittämiskohteista, joiden avulla laaduntarkastuksia voitaisiin vielä parantaa.

7.1 Tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen ”*Mitä on korkea laatu tilintarkastuksessa?*” aihepiiriä lähestytään arvioimalla laadun merkitystä tilintarkastuksessa sekä määrittelemällä, mitä tarkoittaa korkea laatu tilintarkastuksessa ja kuinka se saavutetaan.

Laadun merkitys tilintarkastuksessa on kiistaton. Laadulla on merkittäviä vaikutuksia koko toimialaan sekä sen uskottavuuteen. Tilintarkastuksen laadun kritisointi vaikuttaa koko toimialan uskottavuuteen, jonka vuoksi korkeaa laatua halutaan ylläpitää. Haastatteluiden tulokset tukevat Knechel ym. (2013) teoriaa, jonka mukaan laadun arviointi riippuu arvioivasta sidosryhmästä. Laadun arvioimisessa nousee esille sekä asiakkaan että tilintarkastajan väliset näkemuserot korkealaatuisesta tilintarkastuksesta. Tilintarkastajien näkökulmasta korkealaatuinen tarkastus käsittää ISA-standardien mukaisen tarkastuksen, joka määritellään yhtenä merkittävänä tekijänä myös IAASB:n laatua koskevassa viitekehyksessä. Asiakkaan näkemys korkeasta laadusta voi sen sijaan perustua enemmän asiakaspalvelullisiin näkökulmiin kuin ISA-standardien mukaiseen tarkastukseen.

Asiakkaan ja tilintarkastajan väliset näkemuserot johtuvat usein siitä, että asiakkaalla ei ole riittävää ymmärrystä tilintarkastusprosessista.

Haastatteluiden tulokset osoittavat, että korkealaatuisen tilintarkastuksen toteuttamiseen vaikuttaa substanssiosaaminen ja kokemus, tiimi, asiakkaan ymmärrys tilintarkastuksesta, palkkiotaso sekä tehokkuus. Haastateltavien mukaan laadukas tilintarkastus edellyttää IAASB:n viitekehyksen ja Knechel ym. (2013) mainitsemaa riittävää substanssiosaamista, kuten lakien, standardien ja määräyksien ymmärtämistä ja soveltamista sekä kokemusta tilintarkastuksesta ja riittävää ajankäyttöä. Kusumawati ja Syamsuddin (2018) määrittelevät ammatillisen pätevyyden lisäksi merkittäväksi tekijäksi tilintarkastajan henkilökohtaiset ominaisuudet, jotka tuodaan myös haastatteluissa esille. Haastateltavat mainitsevat tärkeiksi ominaisuuksiksi muun muassa kunnianhimon ja halun tehdä korkealaatua tarkastusta. Henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat myös tilintarkastustiimiin. Korkealaatuinen tarkastus edellyttää, että tiimissä on riittävä osaaminen tiimin eri tasoilla ja että työtä tehdään tehokkaasti. Haastatteluista saatavat tulokset ovat myös yhdenmukaiset O'Keefen ja Westortin (1992) kanssa, jonka mukaan tilintarkastuksen laatu kasvaa tilintarkastuspalkkion kanssa. Riittävä palkkiotaso nähdään merkittävänä tekijänä, sillä se mahdollistaa riittävän ajankäytön tilintarkastuksen suorittamiseen. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että korkean laadun toteutumiseen vaikuttavat useat tekijät. Kuten Knechel ym. (2013) toteaa, laadun määrittelystä ei ole löydettävissä yksimielisyyttä ja jokainen laatua arvioiva taho keskittyy erilaisiin ominaisuuksiin. Tämä käy toteen myös haastatteluissa. Vaikka korkealaatuisen tarkastukseen vaikuttavat tekijät saatavat vaihdella haastateltavien välillä, nämä kaikki laatuun vaikuttavat tekijät sitoutuvat vahvasti toisiinsa. Henkilökohtaiset ominaisuudet ja substanssiosaamisen taso vaikuttavat tiimin rakenteeseen, tiimi vaikuttaa tehokkuuteen ja tehokkuus vaikuttaa osittain palkkiotasoon ja vastaavasti palkkiotaso vaikuttaa tehokkuuteen.

Toisena päätutkimusaiheena on selvittää tilintarkastajien näkemyksiä heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista. Toinen päätutkimuskysymys on *"Minkälaisia näkemyksiä Big4-tilintarkastusyhteisöissä työskentelevillä tilintarkastajilla on heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista?"* Tutkimuskysymystä lähestytään

perehtymällä laaduntarkastusprosesseihin ja niistä saataviin tuloksiin sekä selvittämällä laaduntarkastuksen kohteena olleiden näkemyksiä heihin kohdistuvista laaduntarkastuksista. Tutkimuskysymys jaetaan vielä seuraaviin alatutkimuskysymyksiin: *”Minkälaisia eroja ulkoisessa ja sisäisessä laaduntarkastusprosessissa ja tarkastuksessa saatavissa tuloksissa on?” ja ”Tukevatko laaduntarkastukset korkean tilintarkastuslaadun kriteerejä?”*

Haastatteluiden tulokset osoittavat, että näkemykset laaduntarkastuksista vaihtelevat sitä arvioivan henkilön mukaan. Ulkoinen laaduntarkastus koetaan tärkeänä osana ammattikunnan uskottavuuden ja luotettavuuden säilymisen kannalta, mutta sen toiminnassa nähdään kehitettävää. Sisäinen laaduntarkastus nähdään tiukempaan tarkastuksena kuin ulkoinen, sillä siinä arviointi perustuu ketjun oman metodologian ja laatuvaatimusten kirjaimelliseen noudattamiseen. Ulkoinen ja sisäinen laaduntarkastusprosessi eroavat monelta osin toisistaan. Merkittävämmät eroavaisuudet näiden välillä ovat tarkastuksen kesto, kommunikointitapa sekä tulokset. Ulkoinen laaduntarkastus kestää vähintään 8 kuukautta, joka nähdään suhteellisen pitkänä aikana verrattuna sisäisen laaduntarkastuksen prosessiin, jonka kesto on noin 1-2 viikkoa. Ulkoinen laaduntarkastus nähdään hyvin byrokraattisena prosessina, josta puuttuu keskusteluyhteys. Kysymykset tulevat kirjallisesti ja niihin on suhteellisen lyhyt aika vastata kirjallisesti. Sisäisessä laaduntarkastuksessa sen sijaan tarkastuksen suorittaja ylläpitää keskusteluyhteyttä tarkastuksen kohteeseen koko tarkastuksen ajan. Tarkastuksen alussa pidetään aloituspalaveri, tehdyistä havainnoista keskustellaan ja tarkastuksen lopussa tarkastuksen kohteella ja tarkastajalla tulee olla yhteisymmärrys tehdyistä havainnoista. Ulkoisessa laaduntarkastuksessa PRH ilmoittaa tehdyt havainnot, joista tarkastuksen kohteen on mahdollista tehdä vastine, mutta se ei välttämättä johda muutoksiin tehdyissä havainnoissa. Näin ollen ulkoisen laaduntarkastuksen tulos on yksipuolinen, josta voi jäädä erimielisyys tarkastuksen kohteen kanssa. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että sisäinen laaduntarkastus mahdollistaa oppimista ja oman toiminnan kehittämistä enemmän kuin ulkoinen laaduntarkastus, josta nähdään puuttuvan ohjaava vaikutus.

Laaduntarkastuksien tuloksien vertaamisella tarkoitetaan tuloksista saatavan hyödyn vertaamista toisiinsa. Sisäisen laaduntarkastuksen tuloksista nähdään

olevan enemmän hyötyä, sillä sen avulla voidaan oppia, mutta saada myös positiivista palautetta. Big4-yhteisöt hyödyntävät sisäisen laaduntarkastuksen tuloksia toiminnan ja työpapereiden kehittämisessä sekä koulutuksissa. Ulkoinen ja sisäinen laaduntarkastus kohdistuvat hyvin pienellä todennäköisyydellä samaan toimeksiantoon, joten tuloksien suoranainen vertaaminen on harvemmin mahdollista. Yhdessä haastattelussa nousee kuitenkin esille tapaus, jossa sama toimeksianto on osunut molempien laaduntarkastuksien kohteeksi ja saaduissa tuloksissa on havaittu eroja. Vaikka haastateltavien yleinen näkemys on, että sisäinen laaduntarkastus on tiukempi kuin ulkoinen, niin esille nousseessa tapauksessa havainto tehtiin ulkoisessa laaduntarkastuksessa, mutta sisäisessä tarkastuksessa kyseisestä asiasta ei havaintoa jäänyt. Tämä vastaus on ristiriidassa näkemysten kanssa, jonka mukaan sisäinen olisi tiukempi kuin ulkoinen laaduntarkastus. Toisaalta voidaan ajatella, että kyseessä on harvinainen tapaus, sillä vain yksi haastateltava oli tietoinen tilanteesta, joissa sama toimeksianto olisi ollut sekä sisäisen että ulkoisen tarkastuksen kohteena. Tilannetta arvioidessa tulee lisäksi huomioida, että ulkoisessa laaduntarkastuksessa painopistealueet vaihtelevat vuosittain, kun taas sisäisessä laaduntarkastuksessa painopistealueet valitaan enemmän riskiperusteisesti.

Vaikka ulkoiseen laaduntarkastukseen kohdistuu kritiikkiä, nähdään se kuitenkin tärkeänä tilintarkastusalan kannalta. Ulkoinen laaduntarkastus nähdään tukevan korkean laadun toteutumista tilintarkastuksessa, sillä se perustuu hyvän kirjanpito-totavan noudattamiseen, mikä taas pohjautuu ISA-standardeihin. Myös sisäisten laaduntarkastuksen nähdään tukevan korkean laadun toteutumista, vaikka siinä käytettävät arviointikriteerit nähdään usein liian tiukkoina. Arviointikriteerit ovat yhtenäiset Big4-yhteisöillä eri maissa, jonka vuoksi osa metodologiasta koetaan raskaana, sillä Suomessa toimivat yritykset ovat hyvin pienikokoisia muiden maiden yrityksiin verrattuna. Vaikka laaduntarkastukset nähdään yleisesti ottaen hie-man pelottavina ja niiden ei toivota osuvan omalle kohdalle, haastatteluiden perusteella saadaan kuitenkin käsitys, että laaduntarkastukset ovat sujuneet hyvin ja kokemus onnistuneesta laaduntarkastuksesta on muuttanut myös omaa näkemystä niistä.

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että ulkoinen ja sisäinen

laaduntarkastusprosessi ovat hyvin erilaisia. Ainoa yhtäläisyys on normisto, jonka mukaan tarkastuksia tehdään ja siinäkin on hieman eroja. Ulkoisessa laaduntarkastuksessa peilataan dokumentaatiota ISA-standardeihin, sisäisessä laaduntarkastuksessa ketjun sisäiseen metodologiaan, joka kuitenkin perustuu ISA-standardeihin, mutta saattaa sisältää tarkempaa ohjeistusta dokumentaatiosta.

7.2 Luotettavuuden arviointi ja jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa tulee huomioida, että tulokset perustuvat vain kolmen henkilön haastatteluun, joten tutkimus kuvaa vain muutamien tilintarkastajien näkemyksiä tilintarkastuksen laadusta ja laaduntarkastuksista. Tutkimustulokset voisivat olla kattavammat, jos haastatteluja olisi suoritettu useammalle henkilölle. Toisaalta tutkimuksessa on edustettuna 3/4 Big4-yhteisöistä, joten näkemyksiä on saatu lähes kaikista Big4-yhteisöistä.

Tutkimuksessa on edustettuna vahvasti sisäistä laaduntarkastusta puoltava näkemys, sillä kaikki haastateltavat toimivat myös sisäisen laaduntarkastuksen parissa tarkastajan roolissa. Tämän vuoksi haastateltavilla on laaja ja vahva näkemys sisäisestä laaduntarkastuksesta, ehkä jopa puolueellinen. Haastateltavat ovat itse todenneet, että toiminta laaduntarkastuksen suorittajana on muuttanut omaa näkemystä olla laaduntarkastuksen kohteena. Kokemukset sisäisestä laaduntarkastuksesta voisivat siis olla erilaiset niiden tilintarkastajien mielestä, jotka eivät ole itse suorittaneet laaduntarkastuksia.

Tutkimus voisi olla myös monipuolisempi, jos siinä olisi esille ulkoista laaduntarkastusta suorittavan henkilön näkemys. Jatkotutkimusaiheena voisikin olla tutkia laaduntarkastuksia enemmän ulkoisen laaduntarkastuksen näkökulmasta. Laajempaa tutkimusta voisi saada myös poistamalla rajaus tilintarkastusyhteisöjen koosta. Sen avulla voisi esimerkiksi tutkia, miten eri kokoiset tilintarkastusyhteisöt suhtautuvat laaduntarkastuksiin.

Lähdeluettelo

- Asthana, S. & Boone, J. 2012. Abnormal Audit Fee and Audit Quality. *Auditing-A Journal Of Practice & Theory*, 31(3), pp. 1-22.
- Becker, C. L., Defond, M. L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K. R. 1998. The Effect of Audit Quality on Earnings Management*. *Contemporary Accounting Research*, 15(1), pp. 1-24.
- Beasley, M., Carcello, J. & Hermanson, D. 2001. Top 10 audit deficiencies. *Journal of Accountancy*, 191(4), pp. 63-66.
- Beattie, V., S. Fearnley, and T. Hines. 2012. Perceptions of factors affecting audit quality in the post-SOX U.K. regulatory environment. *Accounting and Business Research* (August): 1–26.
- Berglund, N., Eshleman, J. & Guo, P. 2018. Auditor size and going concern reporting. *Auditing*, 37(2), pp. 1-25.
- Bills, K., Swanquist, Q. & Whited, R. 2016. Growing Pains: Audit Quality and Office Growth. *Contemporary Accounting Research*, 33(1), pp. 288-313
- Boone, J. P., Khurana, I. K. & Raman, K. 2010. Do the Big 4 and the Second-tier firms provide audits of similar quality? *Journal of Accounting and Public Policy*, 29(4), pp. 330-352.
- Campa, D. 2013. "Big 4 fee premium" and audit quality: Latest evidence from UK listed companies. *Managerial Auditing Journal*, 28(8), pp. 680-707.
- Chi, W., Myers, L., Omer, T. & Xie, H. 2017. The effects of audit partner pre-client and client-specific experience on audit quality and on perceptions of audit quality. *Review of Accounting Studies*, 22(1), pp. 361-391.
- Choi, J-H., Kim, J-B. & Zang, Y. 2010. Do Abnormally High Audit Fees Impair Audit Quality? *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 29(2), 115-140.
- Choo, F. & Trotman, K. T. 1991. The Relationship between Knowledge Structure and Judgments for Experienced and Inexperienced Auditors. *The Accounting Review*, 66(3), pp. 464-485.
- DeAngelo, L. 1981. Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and*

Economics, 3(3), pp. 183-199.

Deloitte 2019. 2019 Transparency Report. <https://www2.deloitte.com/fi/fi/pages/about-deloitte/articles/lapinakyvyysraportti-deloitte-finland.html> [viitattu 22.4.2020]

Deumes, R., Schelleman, C., Bauwhede, H.V. & Vanstraelen, A. 2012. Audit Firm Governance: Do Transparency Reports Reveal Audit Quality? *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 31(4), 193-214.

Eshleman J.D. & Guo, P. 2014. Do Big 4 Auditors Provide Higher Audit Quality after Controlling for the Endogenous Choice of Auditor? *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 33(4), 197-219.

EY. 2019. Läpinäkyvyyskertomus 2019. https://www.ey.com/fi_fi/transparency-report [viitattu 22.4.2020]

Francis, J. 2011. A Framework for Understanding and Researching Audit Quality. *Auditing*, 30(2), pp. 125-152.

Francis, J. R. & Yu, M. D. 2009. Big 4 Office Size and Audit Quality. *The Accounting Review*, 84(5), pp. 1521-1552.

Francis, J. R. & Krishnan, J. 1999. Accounting Accruals and Auditor Reporting Conservatism*. *Contemporary Accounting Research*, 16(1), pp. 135-165.

Halonen, K. & Steiner, M. 2010. *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki: WSOYpro.

Hoopes, J., Merkley, K., Pacelli, J. & Schroeder, J. 2018. Audit personnel salaries and audit quality. *Review of Accounting Studies*, 23(3), pp. 1096-1136.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M. 2017. *Tilintarkastus: Asiakkaan opas*. Helsinki: Talentum Pro.

Jensen, M. C. & Meckling, W. H. 1976. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), pp. 305-360.

Johnson, V., Khurana, I., & Reynolds, J. (2002). Audit-firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research*, 19(4), 637–660.

- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kilgore, A., Harrison, G. & Radich, R. 2014. Audit quality: What's important to users of audit services. *Managerial Auditing Journal*, 29(9), pp. 776-799.
- Knechel, W., Krishnan, G., Pevzner, M., Shefchik, L. & Velury, U. 2013. Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing-A Journal Of Practice & Theory*, 32, pp. 385-421.
- KPMG 2019. Avoimuusraportti. https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/fi/pdf/2020/01/KPMG_avoimuusraportti2018-2019_FI.pdf [viitattu 22.4.2020]
- Kusumawati, A. & Syamsuddin, S. 2018. The effect of auditor quality to professional skepticism and its relationship to audit quality. *International Journal of Law and Management*, 60(4), pp. 998-1008.
- Krishnan, J. 2005. Audit Committee Quality and Internal Control: An Empirical Analysis. *The Accounting Review*, 80(2), pp. 649-675.
- Lennox, C. 1999. Are large auditors more accurate than small auditors? *Accounting and Business Research* 29 (3): 217-227.
- Lin J.W. & Hwang, M.I. 2010. Audit Quality, Corporate Governance, and Earnings Management: A Meta-Analysis. *International Journal of Auditing*, (14), 57-77.
- Lopez, D.M. & Peters, G.F. 2012. The Effect of Workload Compression on Audit Quality. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 31(4), 139-165.
- Lord, A. T. & Todd Dezoort, F. 2001. The impact of commitment and moral reasoning on auditors' responses to social influence pressure. *Accounting, Organizations and Society*, 26(3), pp. 215-235.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. 1994. *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications
- Myers, J. N., Myers, L. A., & Omer, T. C. (2003). Exploring the term of auditor-client relationship and the quality of earnings: A case for mandatory auditor rotation? *The Accounting Review*, 78(3), 779–799.

- Niemi, P. 2018. Sisäinen tarkastus käytännössä. 1. painos. [Helsinki]: Alma.
- O'Keefe, T., King, R. & Gaver, K. 1994. Audit fees, industry specialization, and compliance with GAAS reporting standards. *Auditing*, 13(2), p. 41.
- O'Keefe T., and P. Westort. 1992. Conformance to GAAS reporting standards in municipal audits: The effects of audit firm size, CPA examination performance, and competition. *Research in Accounting Regulation*: 39-78.
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2017. Kertomus PRH:n tilintarkastusvalvonnan toiminnasta 2016. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/Tilintarkastusvalvonnan_toimintakertomus_2016.pdf [viitattu 19.4.2020]
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2018a. Vuosiraportti 2018. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/Vuosiraportti_laaduntarkastuksista_2018.pdf [viitattu 10.11.2019]
- Patentti- ja rekisterihallitus 2018b. Vuosiraportti 2017. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/2017_Vuosiraportti_laaduntarkastuksista_05012018.pdf [viitattu 10.11.2019]
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2019a. Laaduntarkastukset. <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu.html> [viitattu 15.10.2019]
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2019b. Tilintarkastusvalvonta. <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta.html> [viitattu 15.10.2019]
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2019c. Tilintarkastajien laaduntarkastus. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastajien_laaduntarkastus.html [viitattu 16.10.2019]
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2019d. Tilintarkastajan laaduntarkastus käytännössä. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastajien_laaduntarkastus/tilintarkastajan_laaduntarkastus_kaytannossa.html [viitattu 16.10.2019]
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2019e. Tilintarkastajan laaduntarkastuksen tulos.

https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastajien_laaduntarkastus/tilintarkastajan_tilintarkastustyon_laaduntarkastuksen_tulos.html [viitattu 2.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019f. Tilintarkastusyhteisön laaduntarkastus. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastusyhteisöjen_laaduntarkastus.html [viitattu 2.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019g. Tilintarkastusyhteisöjen laaduntarkastus käytännössä. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastusyhteisöjen_laaduntarkastus/tilintarkastusyhteisöjen_laaduntarkastus_kaytannossa.html [viitattu 9.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019h. Päätös laaduntarkastuksesta. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastusyhteisöjen_laaduntarkastus/paatos_laaduntarkastuksesta.html [viitattu 9.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019i. Laaduntarkastuksen painopistealueet. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastajien_laaduntarkastus/laaduntarkastusten_painopistealueet_0.html [viitattu 2.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2020. Laadunvalvonnan vuosiraportti 2020. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/julkaisut/Laadunvalvonnan_vuosiraportti_2019.pdf [viitattu 24.5.2020]

Ratsula, N. 2016. Yrityksen sisäinen valvonta. 2., uudistettu painos. [Helsinki]: Edita Publishing Oy.

Ruohonen, J. 2020. Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Helsinki: Alma Talent.

Stanley, J. D., & DeZoort, F. T. (2007). Audit firm tenure and financial restatements: An analysis of industry specialization and fee effects. *Journal of Accounting and Public Policy*, 26(2), 131–159.

Sutton, S. & Lampe, J. 1991. A Framework for Evaluating Process Quality for Audit Engagements. *Accounting and Business Research*, 21(83), p. 275.

Suomen Tilintarkastajat & International Federation of Accountants. 2018. Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspa veluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet ja Kansainväliset eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2018. Helsinki: ST-Akatemia Oy.

Suomen Tilintarkastajat ry. 2019a. Tilintarkastajan raportointi. Helsinki: ST-Akatemia Oy.

Suomen Tilintarkastajat ry 2019b. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa> [viitattu 14.4.2020]

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tomperi, S., Halminen, K. & Turunen, J. 2018. Tilintarkastus: Normeista käytäntöön. [4., uudistettu painos]. Helsinki: Edita.

Patentti- ja rekisterihallitus. 2017. Kertomus PRH:n tilintarkastusvalvonnan toiminnasta 2016. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/Tilintarkastusvalvonnan_toimintakertomus_2016.pdf [viitattu 19.4.2020]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2018a. Vuosiraportti 2018. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/Vuosiraportti_laaduntarkastuksista_2018.pdf [viitattu 10.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus 2018b. Vuosiraportti 2017. https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/2017_Vuosiraportti_laaduntarkastuksista_05012018.pdf [viitattu 10.11.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019a. Laaduntarkastukset. <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu.html> [viitattu 15.10.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019b. Tilintarkastusvalvonta. <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta.html> [viitattu 15.10.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019c. Tilintarkastajien laaduntarkastus.

https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastajien_laaduntarkastus.html [viitattu 16.10.2019]

Patentti- ja rekisterihallitus. 2019d. Tilintarkastajan laaduntarkastus käytännössä. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/tilintarkastajien_laaduntarkastus/tilintarkastajan_laaduntarkastus_kaytannossa.html [viitattu 16.10.2019]

PwC. 2019. Avoimuusraportti 1.7.2018–30.6.2019. <https://www.pwc.fi/fi/tietoameista/tiedostot/avoimuusraportti-2019-pwc-suomi.pdf> [viitattu 22.4.2020]

Haastattelurunko

TAUSTATIEDOT JA TYÖHISTORIA

- Millainen työhistoria sinulla on?
- Kuinka kauan olet työskennellyt tilintarkastajana ja kyseisessä Bi4-yhteisössä?
- Mikä on nykyinen työnkuvasi? Minkälaiden asiakkaiden kanssa pääsääntöisesti toimit?
- Milloin viimeksi olet ollut ulkoisen laaduntarkastuksen kohteena?
- Milloin viimeksi olet ollut sisäisen laaduntarkastuksen kohteena?

TILINTARKASTUKSEN LAATU

- Mitä tarkoittaa korkea laatu tilintarkastuksessa? Mikä on sen merkitys
  - o Mitkä tekijät siihen vaikuttavat?
  - o Minkälaisia ominaisuuksia se edellyttää tilintarkastajalta?
- Kuinka korkea laatu tilintarkastuksessa saavutetaan?

ULKOINEN LAADUNTARKASTUS (siltä osin kuin soveltuu)

- Mikä on yleinen näkemyksesi PRH:n laaduntarkastuksista?
- Kuinka laaduntarkastus toteutettiin? Miten koet sen onnistuneen?
- Minkälainen merkitys ulkoisella laaduntarkastuksella on mielestäni tilintarkastuksen laatuun?
- Vastaako ulkoinen laaduntarkastus korkean laadun toteutumista?
- Minkälaisia tuloksia laaduntarkastuksesta saatiin? Ovatko ne hyödynnettävissä tuleviin tarkastuksiin?
- Voisiko nykyistä ulkoista laaduntarkastusta parantaa?

- Oletko ollut ulkoisen laaduntarkastuksen kohteena ennen v.2016, jolloin valvonta siirtyi PRH:lle?
- Onko laaduntarkastusprosessi tapahtunut merkittäviä muutoksia vaihdoksen myötä?

SISÄINEN LAADUNTARKASTUS

- Mikä on yleinen näkemyksesi sisäisestä laaduntarkastuksesta?
- Kuinka laaduntarkastus toteutettiin? Miten koet sen onnistuneen?
- Minkälainen merkitys sisäisellä laaduntarkastuksella on mielestäni tilintarkastuksen laatuun?
- Vastaako sisäinen laaduntarkastus korkean laadun toteutumista?
- Minkälaisia tuloksia laaduntarkastuksesta saatiin? Ovatko ne hyödynnettävissä tuleviin tarkastuksiin?
- Voisiko nykyistä sisäistä laaduntarkastusta parantaa?

LAADUNTARKASTUSTEN VERTAILU

- Onko laaduntarkastusten välillä suuria eroja? Minkälaisia?
- Onko laaduntarkastuksesta saadut tulokset erilaisia?